

Obrazovanje Roma u osnovnoj školi: usporedba mišljenja učitelja i budućih učitelja

---

Miloradov, Dunja

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:558213>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-21**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Dunja Miloradov

**OBRAZOVANJE ROMA U OSNOVNOJ ŠKOLI:
USPOREDBA MIŠLJENJA UČITELJA I BUDUĆIH UČITELJA**

Diplomski rad

Čakovec, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Dunja Miloradov

**OBRAZOVANJE ROMA U OSNOVNOJ ŠKOLI :
USPOREDBA MIŠLJENJA UČITELJA I BUDUĆIH UČITELJA**

Diplomski rad

Mentor rada:

Doc.dr.sc. Tomislav Topolovčan

Čakovec, 2021.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. ROMI	2
2.1. Povijest Roma	3
2.2. Jezik Roma	4
2.2. Kultura i djelatnost Roma	4
2.3. Vjera Roma	5
2.4. Romska obitelj	5
3. ROMI U HRVATSKOJ	7
4. OBRAZOVANJE ROMA	9
4.1. Rani i predškolski odgoj	10
4.2. Osnovnoškolsko obrazovanje	10
4.3. Srednjoškolsko obrazovanje	11
4.4. Visokoškolsko obrazovanje	12
4.5. Romski pomagači u nastavi	12
5. ISTRAŽIVANJE	14
5.1. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja	14
5.3. Uzorak	15
5.4. Metoda provođenja istraživanja, postupci i instrumenti	15
5.4.1. Anketa	16
5.4.2. Intervju	17
5.5. Rezultati i rasprava	18
6. ZAKLJUČAK	29
7. LITERATURA	31
8. PRILOZI	34
8.1. Transkript intervjua	34
8.2. Provedena anketa	40
9. KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA	42
10. ZAHVALE	42
11. IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA	42

OBRAZOVANJE ROMA U OSNOVNOJ ŠKOLI :
USPOREDBA MIŠLJENJA UČITELJA I BUDUĆIH UČITELJA

SAŽETAK

Učitelji imaju značajnu ulogu u odgoju i obrazovanju djece, oni mogu djelovati, motivirati i obogatiti učenika. Važno je da učitelj prihvati svu djecu jednako i da ih nauči poštovati i prihvaćati kulturne razlike. Ovim istraživanjem željela su se dobiti neka konkretna mišljenja o Romima i njihovom osnovnoškolskom obrazovanju. Istražila su se mišljenja učitelja i budućih učitelja i željelo se vidjeti ima li više sličnosti ili razlika u njihovim mišljenjima. Na studentima Učiteljskog fakulteta u Čakovcu provedena je anonimna anketa, a s učiteljima je u školama obavljen intervju i zagarantirala im se anonimnost. Nakon provedenog istraživanja moglo se zaključiti da učitelji i budući učitelji imaju slične stavove i slično razmišljaju o Romima i nekim stavkama važnim za njihovo obrazovanje. No, na dva pitanja osjetila se znatna razlika u mišljenjima. Ispostavilo se da većina budućih učitelja ne bi željela imati Rome u svom razredu i da ne bi ostavljali svoje osobne stvari u razredu u kojem ima Roma. S druge strane ispitani učitelji su u većini rekli da Romi obogaćuju njihov razred i da nemaju problema ostaviti svoje osobne stvari u razredu u kojem ima Roma. Što je razlog takvom mišljenju budućih učitelja? Naime, predrasude su dio naših života i to je nešto što naučimo od naše okoline. S druge strane učitelji imaju više iskustva u radu s Romima i oni su se vodili svojim iskustvom u ovim pitanjima, a ne nečime što su čuli od drugih. Važno je da se budući učitelji oslobode predrasuda i da svoj djeci pristupe jednako i otvoreno.

Ključne riječi: Romi, učitelji, budući učitelji, obrazovanje

EDUCATION OF ROMANS IN ELEMENTARY SCHOOL:
COMPARISON OF TEACHERS OPINIONS AND FUTURE TEACHERS OPINIONS

SUMMARY

Teachers have a significant role in the upbringing and education of children, they can act, motivate and enrich the student. It is important that the teacher accepts all children equally and teaches them to respect and accept cultural differences. This research sought to obtain some concrete opinions about Romans and their primary education. The opinions of teachers and future teachers were researched and it was wanted to see if there were more similarities or differences in their opinions. An anonymous survey was conducted on students at the Faculty of Teacher Education in Čakovec, and teachers were interviewed in schools and guaranteed anonymity. After the research, it could be concluded that teachers and future teachers have similar attitudes and think similarly about Roma and some items important for their education. But there was a significant difference of opinion on the two questions. It turned out that most future teachers would not want to have Roma in their class and would not leave their personal belongings in a class where there are Roma. On the other hand, the surveyed teachers mostly said that Roma enrich their class and that they have no problem leaving their personal belongings in a class where there are Roma. What is the reason for such an opinion of future teachers? Namely, prejudices are a part of our lives and it is something we learn from our environment. Teachers, on the other hand, have more experience in working with Roma and they have been guided by their experience in these issues rather than by something they have heard from others. It is important that future teachers are free from prejudice and that they approach their children equally and openly.

Keywords: Romans, teachers, future teachers, education

1. UVOD

Odgoj i obrazovanje bitne su stavke života svakog pojedinca pa tako i Roma. Boljim odgojem i boljim obrazovanjem mogao bi se poboljšati status Roma u društvu. Dvije su bitne komponente koje utječu na uspjeh Roma u školi, a to su obiteljska i školska okolina. Uloga učitelj u obrazovanju Roma je vrlo značajna. Važno je da učitelji, zbog kompleksne romske obiteljske situacije, Romima osiguraju poticajnu i uređenu okolinu, a škola se smatra uspješnom, ako obogaćuje sve svoje učenike i intelektualno i moralno (Mlinarević i sur., 2015).

Zbog vrlo važne uloge učitelja u životu Roma, provedeno je ovo istraživanje. Ovim istraživanjem željeli su se istražiti neki konkretni stavovi učitelja i budućih učitelja i željelo se vidjeti ima li razlika u mišljenjima i stavovima između njih. Na području Međimurske i Koprivničko-križevačke županije bilježi se porast broja Roma. Zbog povećanja broja romske djece u osnovnim školama, važno je da preispitamo stavove budućih učitelja i da ih educiramo, osvješčujemo i oslobađamo predrasuda. Naglasak u redu će biti na osnovnoškolskom obrazovanju. Istraživanje je provedeno na studentima Učiteljskog fakulteta u Čakovcu i na učiteljima iz osnovnih škola. Dobiveni rezultati mogu biti značajni za buduće unapređenje i daju nam sliku o trenutnom stanju.

2. ROMI

Romi su nomadski narod indijskog podrijetla, a može ih se pronaći širom svijeta. Sama riječ „ROM“ znači „čovjek“, a taj naziv počeo se koristiti 1970ih godina. Rome se u Hrvatskoj često naziva i Ciganima (Hrvatska enciklopedija). Romi se svakodnevno susreću s predrasudama drugih ljudi i marginalizirana su skupina. Često se za Rome misli da su neradnici, kradljivci, prljavi ljudi, nekulturni itd. Nažalost, predrasude su dio naše socijalizacije, to je nešto što naučimo od naše obitelji i od naše zajednice, od ljudi koji nas okružuju. Predrasude možemo dobiti na temelju toga što učimo o drugima u školi ili saznajemo iz medija (Škiljan, Babić, 2014). Ljudi najčešće opažaju negativne strane romskog života i romske kulture i zbog toga se formiralo opće loše mišljenje o Romima.

Za Rome su karakteristična dva stila života. Dio Roma živi povučeno i izolirano od stanovništva. U izoliranim zajednicama bolje je sačuvana romska tradicija i jezik, ali takva zajednica živi u siromaštvu i teškim životnim uvjetima. Drugi dio Roma živi suživot s ostatkom stanovništva. Kod tih Roma se polako gubi tradicija i nacionalni identitet, prisiljeni su prilagođavati se, ali žive u znatno boljim životnim uvjetima (Hrvatić, 2014).

Romska kultura prenosi se isključivo usmenim putem, zbog toga postoje mnoge nepoznanice o Romima i njihovom porijeklu, povijesti, jeziku, vjeri, tradiciji, običajima itd. Postoji tek nekoliko zapisa o njihovom životu, a većina tih zapisa je stereotipna (Posavec, 2000).

8. travnja održava se Svjetski dan Roma. To je dan kada se slavi romska kultura. Na taj dan se želi podići svijest o problemima s kojima se Romi suočavaju. Za romsku himnu izabrana je pjesma Đelem, Đelem (Idem, Idem), a na njihovoj zastavi možemo vidjeti plavu i zelenu boju s crvenim kotačem u sredini. Plava boja predstavlja boju neba i duhovnosti, a zelena boja predstavlja zemaljske vrijednosti. Kotač crvene boje sastoji se od 16 šibica i predstavlja stalno kretanje i napredak (Romi.hr, 2019).

2.1. Povijest Roma

Povijest Roma je skromna, ne postoji mnogo podataka, ali može se zaključiti da Romi potječu iz sjeverozapadne Indije. Migracije Roma odvijale su se preko Afganistana i Perzije, dio se kretao u smjeru Sirije i Egipta, a najveći dio preko Turske ulazi u Europu (Hrvatić, 2004). U 15. st. Romi su migrirali kroz srednju Europu prema zapadnoj i sjevernoj Europi i ušli u Veliku Britaniju i Skandinaviju u prvoj polovici 16. stoljeća. Time je završio njihov veliki val seobe kojim su se nastanili po gotovo čitavoj Europi (Vojak, Kovačević, 2017).

Tijekom povijesti, Rome je pratilo nepovjerenje, odbojnost i diskriminacija. Jedan od razloga neprihvatanja Roma jest njihova drugačija kultura. Oduvijek su bili narod kojemu je seoba dio života, nisu mogli nakon dolaska u Europu zaboraviti svoju stoljetnu tradiciju, kulturu, običaje i navike. Često su ih u povijesti optuživali za gatanje, magiju, krađu itd (Hrvatić, 2004).

U 14. st. Romi su počeli naseljavati dijelove današnje Srbije, Bugarske, Rumunjske i Hrvatske. 1362. godine iz Dubrovnika potječe prvi pisani dokument u kojem se spominju Romi, a 1373. godine spominju se i u Zagrebu (Hrvatić, 2004). U Zagrebu se često spominje Nikola Cigan -mesar koji je često dobivao sudske pozive (Vojak, Kovačević, 2017).

Romske skupine nastavile su dolaziti u Hrvatsku, a najveća skupina u Hrvatsku je stigla u 19. stoljeću iz Rumunjske. Ta skupina pripadala je romskoj skupini *Koritara*, obrađivali su drvo i naselili područje Međimurja i Podravine. *Koritari* govore *ljmba d bjaš*, jedan od rumunjskih dijalekata, a uz već prisutne *Kalderaše* i *Lovare* čine jezgru današnjega romskog stanovništva u Hrvatskoj (Hrvatić, 1996).

U *Tablici 1.* prikazan je broj romskog stanovništva u doba terezijanstva i jozefinizma. Možemo vidjeti da su Romi od 1781. do 1783. godine najviše naseljavali područje Virovitice.

Tablica 1. Broj romskog stanovništva u dijelu Hrvatske u razdoblju od 1781.-1783. godine.
Izvor: Matasović, 1928., str.4.

Županija	Broj Roma		
	1781.g.	1782.g.	1783.g.
Srijemska	407	416	471
Križevačka	102	26	-
Virovitička	648	622	-
Požeška	166	156	186
Ukupno	1323	1220	657

2.2. Jezik Roma

Ne postoji standardni romski jezik. Romski jezik ima mnoštvo dijalekata koji su pod utjecajem zemalja u kojima žive, pa se u nekim slučajevima međusobno i sami Romi teško razumiju. Jezik predstavlja Romima veliki problem prilikom traženja posla. Romski jezik (*Romani chib*) poznat je još kao “jezik nepismenih ljudi, a to je zbog toga jer nema pisanog standarda. Gotovo su svi Romi bilingvalni, ali nedostatak standarda u materinskom (romskom) jeziku vodi smanjenoj jezičnoj kompetenciji i u drugom i svakom sljedećem jeziku (Posavec, 2000).

Romska djeca imaju velikih problema u školama zbog teškog sporazumijevanja sa svojim učiteljima i ostalom djecom. Nužno je da se nešto napravi po tom pitanju. Služenje romskim jezikom za Rome bi značilo ostvarivanje njihovih prava kao manjine (Šikić-Mičanović, Vojak, Gelger-Zeman, 2015).

2.2. Kultura i djelatnost Roma

Najrašireniji romski zanat je kovački zanat (sa svim varijantama: potkivački, kotlarski itd.), a i naziv velike plemenske skupine *Kalderaša* potječe od rumunjskog *caldera* – kotao. Romi su se tradicionalno bavili i trgovinom, često su prodavali svoje konje. Trgovina je vezana uz njihov nomadski način života. Bavili su se raznim zanatima, a najviše su izrađivali predmete od drva kao što su razne posude, kuhače, zdjele i korita (*Koritari*). Romske žene često su se bavile gatačkim vještinama, hiromantijama i proricanjem sudbine. Glazba i ples su vrlo cijenjeni i predstavljaju određeni smisao života (Hrvatić, 2004). Romi se izražavaju kroz glazbu pa su tako vrlo dobri plesači, svirači i pjevači. O njihovoj bogatoj kulturi mnogo govori i tradicionalna ženska nošnja, koju karakterizira mnoštvo nakita i šarenilo. Zbog svoj načina života i čestih selidbi, Romi nemaju pisanih tragova o svojoj kulturi, ali mnoštvo priča i legendi se prenosi usmenom predajom (Hrvatić, 2014).

2.3. Vjera Roma

Romi najčešće prihvaćaju vjeru okruženja u kojem duže žive. Postoje Romi katolici, muslimani, pravoslavci, protestanti, pentekostalci itd. Vjerski život spajaju sa svojim životnim navikama i običajima. Katolički Romi često hodočaste u Španjolskoj i Francuskoj, desetodnevno okupljanje posvećuju izgubljenim životima u logorima; tu traže izgubljene rođake, razmjenjuju iskustva, izražavaju svoju radost glazbom i plesom (Posavec, 2000).

Teško je razaznati koji su elementi izvorno romski, a koji su preuzeti iz nekih drugih religija. Rome se danas potiče na odlazak u Crkvu i upoznavanje s vjerom i zajednicom. Romi prihvaćaju vjeru zajednice i često tu vjeru i prakticiraju (Hrvatić, 2014).

Prema istraživanju, najveći broj Roma u Hrvatskoj je rimokatoličke vjeroispovijesti (41,9%), dio Roma je islamske vjeroispovijesti (27,7%), dio ih je pravoslavne vjeroispovijesti (15,6%), dok ih najmanje ne pripada niti jednoj vjeroispovijesti (4,1%) ili pripadaju nekoj drugoj vjeroispovijesti (3,4%) (Štambuk, 2000).

2.4. Romska obitelj

Romska tradicija i funkcioniranje obitelji povezana je s praindijskom tradicijom. Obitelj Roma formirala se na dva načina: kupnja (razmjena) i otmica djevojke. Ovakav način formiranja obitelji danas je sve više simboličan. Pravilo je da se brak sklapa između pripadnika iste plemenske skupine. Jedna od karakteristika romskih obitelji jest velik broj djece, ali i to se u današnje vrijeme smanjuje. Djeca su obitelji glavna životna preokupacija. O djeci se uglavnom brine majka, a majka uz to vodi i domaćinstvo. Djeca od svoje desete godine počinju zauzimati važno mjesto u aktivnostima svojih obitelji, a to im onemogućuje redovito školovanje. Treba istaknuti da je dijete zaštićeno i sigurno u svojoj obitelji. Romi stupaju u brak sa svega 15 godina, a to je razlog zbog čega, kako bi osnovali obitelj, rano napuštaju školu. Djeca predškolskog i školskog uzrasta su najbrojniji članovi romske obitelji i iz tog razloga bi trebalo osnovati/izgraditi vrtiće i škole u okviru većih naselja. Time bi se smanjio problem odgoja i obrazovanja Roma (Hrvatić, 2005).

Karakteristična socijalna struktura:

1. Obitelj (*inokosna*) - otac, majka i djeca. *Pandan* je čerga (pokrivena kola), dom za romsku obitelj.
2. Proširena obitelj - *vitcha* (familija) - srodnička zajednica od nekoliko obitelji.
3. Obiteljska zadruga - velika *vitcha* - obično ima nekoliko desetaka članova i zajedničkoga pretka po kojem se naziva. Prezimena su ista.
4. Plemenska skupina - sastoji se od dvije ili više velikih *vitcha*, a može brojiti od desetak do više stotina čergi (Hrvatić, 2005).

3. ROMI U HRVATSKOJ

Niska razina obrazovanja, način života, običaji i dugogodišnja nebriga vlasti za Rome, uvjetovali su da Romi u Hrvatskoj, bez obzira na razlike u zanimanjima, jeziku, vjeri te nekim drugim karakteristikama, budu više ili manje socijalno i društveno marginalizirani. U Hrvatskoj se pitanje Roma otvara nakon demokratskih promjena 1990. godine (Hrvatić, 2005).

1991. godine osnovana je Stranka Roma Hrvatske i Savez udruženja Roma Hrvatske, a 1996. godine osnovana je Zajednica Roma Hrvatske. Osnivanjem udruženja potaknuli su se procesi oblikovanja romske nacionalne zajednice. Počeli su se rješavati problemi stanovanja, urbanizacije, zdravstvene i socijalne zaštite, zapošljavanja, odgoja i obrazovanja itd. Počeli su se tada organizirati prvi oblici odgoja i obrazovanja za Roma, tako je od 1994. do 1996. organizirana Ljetna škola djece Roma, a pokrenut je i prvi romski list/novine u Hrvatskoj, *Glas Roma – Romano akharipe*, 1994. godine od Saveza udruženja Roma Hrvatske, donosio je tekstove vezane za romsku povijest, tradiciju, umjetnost i kulturu, kao i interkulturalni list Odbora za pastoral Roma Hrvatske biskupske konferencije, *Nevo drom - Novi put*, 1996. godine, koji je pristupom problematizirao položaj Roma u Hrvatskoj i bio vrijedan izvor informacija za romske učenike (Hrvatić, 1996).

Danas su Romi rasprostranjeni po cijeloj Hrvatskoj. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, u Hrvatskoj ih je bilo 9.463, a prema onome iz 2011. godine njihov je broj iznosio 16.975. Podaci iz popisa stanovništva se dosta razlikuju od procjena romskih udruga. Romske udruge procjenjuju skoro duplo veći broj Roma od onog koji je dobiven popisom stanovništva. Smatra se da se neki Romi ne žele kvalificirati javno kao Romi i kao manjina, jer to za sobom vuče teret i ranije spomenute predrasude i diskriminaciju (Državni zavod za statistiku).

Tablica 2. Broj Roma po županijama (prema popisu stanovništva iz 2011. godine).
Izvor: Državni zavod za statistiku.

Županija	Broj Roma
Zagrebačka	258
Krapinsko-zagorska	3
Karlovačka	26
Sisačko-moslavačka	1463
Varaždinska	711
Koprivničko-križevačka	925
Bjelovarsko-bilogorska	391
Primorsko-goranska	1072
Ličko-senjska	21
Virovitičko-podravska	14
Požeško-slavonska	13
Brodsko-posavska	1178
Zadarska	12
Osječko-baranjska	1874
Šibensko-kninska	22
Vukovarsko-srijemska	253
Splitsko-dalmatinska	8
Dubrovačko-neretvanska	11
Istarska	858
Međimurska	5107
Grad Zagreb	2755
UKUPNO	16975

U Tablici 2. možemo vidjeti da najveći broj Roma živi u Međimurskoj županiji, čak 5107 Roma, na drugom mjestu je Zagreb s 2755 Roma. Veći broj Roma nalazi se i u Osječko-baranjskoj i Sisačko-moslavačkoj županiji, a zatim slijede Brodsko-posavska i Primorsko-goranska županija. Ostatak Roma je podijeljen u manjem broju po ostalim županijama (Državni zavod za statistiku).

Na području Međimurja Romi žive u četrnaest satelitskih naselja, a broj Roma u tim naseljima kreće se od nekoliko desetaka do nekoliko stotina (npr. Trnovec) (Hrvatić, 2005).

Romi su marginalizirana skupina i nisu dobro društveno prihvaćeni. U Hrvatskoj velik broj Roma živi u siromaštvu i teškim socijalnim i životnim uvjetima, a većina Roma je nezaposlena. U Hrvatskoj dio Roma još uvijek ne može dobiti hrvatsko državljanstvo (Hrvatić, 2004).

4. OBRAZOVANJE ROMA

Teškoće s kojima se Romi susreću mogle bi se umanjiti kada bi se oni aktivnije uključivali u odgojno-obrazovni proces. Problem vidimo već u tome što rijetko koja romska djeca polaze vrtiće, a često izbjegavaju i osnovnu školu (Štambuk, 2000). Romi se susreću s mnogim problemima kada je u pitanju školovanje. Veliki problem im predstavlja jezična barijera i ne imanje komunikacijskih vještina, a zbog toga nerijetko ponavljaju prvi razred. Već od početka zaostaju za ostalim učenicima i gube motivaciju.

Poznavanje hrvatskoga jezika jedan je preduvjeta za uključivanje romske djece u vrtić/osnovnu školu. Iskustva škola u kojima ima učenika Roma pokazuju da je poznavanje govornoga romskog jezika relativno dobro, a pisanoga slabo. Na hrvatskom se jeziku Romi mogu sporazumijevati, no ne govore ga dobro (Hrvatić, 2005).

Stavovi, uvjerenja i kompetencije učitelja imaju veliku ulogu u obrazovanju Roma. Učitelji moraju biti u mogućnosti uspostaviti pozitivan odnos s učenicima Romima. Kada učitelj uspije uspostaviti takav odnos s učenicima Romima on može biti na korist svima. Doći će do pozitivnih iskustava koja obogaćuju sve sudionike koji različitosti ne doživljavaju kao prijetnju već kao priliku za osobni rast (Čačić, 2012).

Vlada Republike Hrvatske želi osigurati jednake šanse Romima, želi nediskriminaciju, desegregacija, želi suzbit društvenu marginaliziranosti, poticati društvene integracije Roma, uz poštivanje prava manjina i prava na jednakost i slično. Najvažnija je provedba odgoja i obrazovanja na nacionalnoj razini i postupno uključivanje sve romske djece predškolske dobi u program pripreme za polazak u osnovnu školu, uključivanje sve romske djece u osnovno obrazovanje i poticanje srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja, a odrasle Rome žele uključiti u programe opismenjivanja i stjecanja zanimanja. U Republici Hrvatskoj od 2003. godine postoji Nacionalni program za Rome. U programu su donijete neke odluke koje se tiču i odgoja i obrazovanja Roma. Odlukama se željelo uključiti romsku djece u programe predškolskog odgoja, uključiti djecu u redovno obrazovanje i poticati ih za završetak obrazovanja do granica vlastitih mogućnosti, uključiti mladež i odrasle u nastavak obrazovnog procesa (princip cjeloživotnog učenja) i uključiti odrasle Rome u projekt "Hrvatska pismenosti: Put do željene budućnosti". Vlada je također donijela i odluke o stipendiranju polaznika srednje škole i fakulteta, tiskanje romskog rječnika i drugih publikacija na romskom jeziku i odluku o edukacija učitelja i suradnika-pomagača (Vlada Republike Hrvatske, Nacionalni plan za Rome).

U fazi je postupak izrade novog Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027. godine i Akcijskog plana za provedbu Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021. do 2027. godine i za razdoblje od 2021. do 2022. godine (Vlada Republike Hrvatske, Nacionalni plan za uključivanje Roma 2021. – 2027.).

4.1. Rani i predškolski odgoj

Predškolski odgoj i obrazovanje vrlo, polazak u vrtić ili malu školu, za Rome bi bio vrlo značajan. Djeca bi lakše usvojila neke odgojno-obrazovne, higijenske i društvene navike (Hrvatić, 2014). Roditelji romske nacionalnosti sve više postaju svijesti važnosti predškolskog obrazovanja. Iskazali su kako su njihova djeca, koja su polazila neki vrtić, bolje naučila hrvatski jezik i da lakše prate nastavu u osnovnoj školi i imaju bolje ocjene i bolje se slažu s ostalom djecom (Bagić i sur., 2014).

Velik broj romske djece između 5 i 8 godina nema pristup slikovnicama i knjigama, imaju vrlo loše prehrabene navike i gotovo nikakve higijenske navike. Uključivanjem Roma u predškolski odgoj i obrazovanje stvorili bi se preduvjete i potrebne navike za daljnje obrazovanje, bolja radna mjesta i bolje životne uvjete (Pučko otvoreno učilište, 2014a).

4.2. Osnovnoškolsko obrazovanje

Ako usporedimo brojeve, najviše učenika Roma pohađa neku osnovnu školu (Hrvatić, 2014). Osnovna škola najvažniji je segment za Rome. Na početku osnovne škole (prvi i drugi razred) učenici Romi dosežu receptivni stupanj bilingvizma. Na kraju četvrtoga razreda dio njih svladava i osamostaljivanje govor, počinju upotrebljavati veći broja riječi i gramatička pravila. U situaciji kad romska djeca postižu slabe rezultate u nastavi, često izostaju s nastave i prekidaju školovanje, a to je samo jedan od razloga zašto se smanjuje broj romskih učenika u srednjoj školi. Relativno malen broj učenika Roma završava osnovnu školu, a samo pojedinci nastavljaju školovanje u srednjoj školi. Romi nemaju ni formalnu mogućnost pronalaženja posla (Hrvatić, 2005).

Najveći je problem nemogućnost zadržavanja Roma u školama. Prema podacima UNICEF-a, učenici Romi provedu upola manje vremena u školi od ostalih učenika. Ženske Romkinje često ne završavaju osnovnu školu, a razlog tome su udaja ili trudnoća. Romkinje se obrazuju prosječno dvije godine manje od Roma i sedam godina manje od svojih vršnjakinja neromkinja (Bagić i suradnici, 2014). Zakonska obveza osnovnoškolskog obrazovanja završava

s navršenih 15 godina. Romi često ponavljaju razrede ili iz nekog drugog razloga pohađaju dulje osnovnu školu. Događa se da Romi prije završetka osnovne škole navršu 15 godina i napuste školu i baš iz tog razloga stvorena je Nacionalna strategija za uključivanje Roma.

Na početku školske godine 2017./2018. u osnovnoškolskom sustavu bilo je uključeno 5.134 (2.589 m, 2.545 ž) Roma, dok je na početku 2018./2019. uključeno 4.983 (2.496 m, 2.487 ž) učenika Roma. S druge strane, na početku školske godine 2018./2019. uključeno je 785 (406.m, 379.ž) učenika u produženi boravak, što je značajno povećanje u odnosu na prošlu godinu (357 (172 m, 185 ž)). 2018./2019. školske godine ukupno je bilo 65 romskih odjela, 2 odjela su bila u Primorsko-goranskoj županiji, 2 u Koprivničko-križevačkoj županiji, 5 u Varaždinskoj županiji, 2 u Brodskoposavskoj županiji te 54 u Međimurskoj županiji. Na produženi boravak, plaće romskih pomagača, izvanučioničku nastavu (školski izleti, školske ekskurzije, terenska nastava, škola u prirodi) te smještaj u dom iz Državnog proračuna u 2018. godini ukupno je utrošeno 3.318.698,60 kn. (Vlada Republike Hrvatske, 2019).

Lapat i Šlezak proveli su istraživanje u osnovnim školama. Upitali su Rome vole li ići u školu, a odgovori i rezultati su pomalo iznenađujući. Samo 6 od 104 učenika Roma odgovorilo je negativno. Također, u istraživanju su svi učenici odgovorili da je pohađanje škole važno, ali ako škola ne bi bila obavezna tada 37 učenika ne bi svojevolumeno išlo u školu. Učenici su odgovorili da redovito pišu svoje zadaće, redovito izvršavaju svoje učeničke dužnosti i shvaćaju da je škola važna za danji život i zaposlenje (Lapat, Šlezak, 2011). Postavlja se pitanje zašto onda učenici Romi često ne završavaju osnovnu školu i zašto ne nastavljaju svoje školovanje.

4.3. Srednjoškolsko obrazovanje

Kada je riječ o srednjoškolskom obrazovanju Roma, uglavnom se radi o malom broju romskih učenika. Prema podacima iz 2011. godine, srednju školu pohađalo je 341 Rom u cijeloj Republici Hrvatskoj (Hrvatić, 2014). Prema podacima Vlade Republike Hrvatske vidljiv je porast broja učenika Roma upisanih u srednje škole, no najčešće se radi o trogodišnjim srednjim školama. U 2017./2018. školsku godinu upisano je 540 učenika Roma u trogodišnje srednje škole (330 dječaka, 210 djevojčica) i 144 u četverogodišnje i petogodišnje srednjoškolske programe (40 dječaka, 104 djevojčica). MZO je osiguralo stipendije za 652 (354 m, 298 ž) učenika Roma na što je iz Državnog proračuna u 2018. godini utrošeno ukupno 3.212.200,00 kn (Vlada Republike Hrvatske, 2019). 2019./2020. školske godine upisano je 721 (368 m i 353 ž) učenik Rom u srednje škole (Vlada Republike Hrvatske, 2020).

4.4. Visokoškolsko obrazovanje

Kada je riječ o visokoškolskom obrazovanju, jasno nam je da se radi o malom broju Roma. Ohrabruje, međutim, što se broj Romkinja na visokoškolskim studijima povećava, ali je u nacionalnim razmjerima još uvijek općenito niži. Podaci također pokazuju da se od 2010. godine (u usporedbi s muškim sudionicima) povećava sudjelovanje Romkinja u obrazovanju odraslih i u neformalnim obrazovnim programima (UNICEF, 2015).

Nacionalnom zakladom u 2018. godini osigurane su stipendije za 22 studenta Roma te je na visokoškolske stipendije utrošeno ukupno 230.000,00 kn (Vlada Republike Hrvatske, 2019). Ministarstvo znanosti i obrazovanja u 2019./2020. godini osiguralo je studentske stipendije za 25 studenata (12 m i 13 ž). Također, za 10 studenata osiguran je smještaj u studentski dom (6 m i 4 ž).

4.5. Romski pomagači u nastavi

Školovanje odgajatelja i učitelja Roma te osposobljavanje učitelja i romskih pomagača za interkulturalno obrazovanje, primarni je zadatak ka realizaciji modela odgoja i obrazovanja za Rome. Filozofski fakultet u Zagrebu utemeljio je studij/katedru romskog jezika, a zasebne katedre ili sadržaje romskog jezika i kulture trebali bi slijediti i studiji predškolskog odgoja te učiteljski studij (Hrvatić, 2014).

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta 2002. godine odobrilo je model opisa poslova za radno mjesto romskog suradnika u nastavi. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta financiralo je 2004. godine zapošljavanje 18 romskih pomagača, a 2006. godine još 15 romskih pomagača. Od travnja 2007. godine zaposleno je sedam dodatnih suradnika u nastavi. Od sedam novozaposlenih samo je jedna žena, a zaposlena je u osnovnoj školi u Kuršancu (Hoblaj, 2008).

Od romskih pomagača u nastavi očekuje se da rade s romskom djecom kojoj hrvatski jezik nije materinji te da pružaju učenicima pomoć u obrazovanju, ali da im budu i emocionalna podrška. U većini slučajeva romski pomagači žive u istom naselju u kojem žive i romski učenici s kojima rade. Romski pomagači moraju dobro govoriti hrvatski jezik i romski jezik (onaj kojim govore romski učenici) i moraju imati završeno srednjoškolsko obrazovanje. Pomagač u nastavi mora nastojati približiti djeci školu, pomagati nastavniku u pripremi učenika za postizanje visoke razine poznavanja hrvatskog jezika, nastojati da učenik stječe vještine učenja; Pomagač nastavniku pomaže i pri izboru odgovarajućih metoda, principa i materijala za izvođenje

nastave, sudjeluje u odgojno-obrazovnom procesu i izvannastavnim aktivnostima. Pomagač olakšava procesa komunikacije između nastavnika i učenika te pomaže u interakciji s roditeljima (Hoblaj, 2008).

Jezični problemi predstavljaju ozbiljnu prepreku za poboljšanje kvalitete odgoja i obrazovanja Roma; romske zajednice u Hrvatskoj su različite, a sastoje se od dvije različite jezične skupine, od kojih nijedna nije službeni jezik na kojem se poučava. Romski suradnici u nastavi rade u malom broju škola, ali čini se da nedostatak stručnog usavršavanja ograničava potporu koju takvi romski pomagači trebali pružiti u razredu. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa trebalo bi pojačati napor da se uvede takvo radno mjesto u svim razredima koje pohađa veći broj učenika Roma, kao i osigurati prikladno usavršavanje i osposobljavanje. To je još važnije kad se zna da trenutno nema učitelja i nastavnika koji bi mogao poučavati na bilo kojem od romskih jezika, a i nastavni materijali za rad s Romima su vrlo ograničeni (Hoblaj, 2008, str. 96).

5. ISTRAŽIVANJE

5.1. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja

Ovim se istraživanjem željelo odgovoriti na pitanja razlikuju li se mišljenja učitelja (s dugogodišnjim iskustvom rada u školi) i budućih učitelja (studenata) u svezi Roma i ima li više razlika ili sličnosti u razmišljanjima. Svaki će učitelj barem jednom, prije ili kasnije, dobiti Roma u svoj razred pa je cilj ovog rada dobiti uvid u to kakva mišljenja i stavove imaju naši budući učitelji o Romima, znaju li kakva je realna slika Roma u školama i trebaju li se osloboditi nekih predrasuda.

Ovo istraživanje dio je interkulturalne pedagogije. Mnogo je provedenih istraživanja u vezi Roma. Istraživanje Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja pokazuje da učitelji smatraju višekulturne razrede korisne za učenje toleranciji i razumijevanju drugih kultura, iako su rekli da to znači da moraju više pomagati romskim učenicima. Bez obzira na pojačanu potrebu za pomaganjem, učitelji su ocijenili da je potreba za potporom od strane stručnih službi vrijednošću 3,67 (min=1; max=5), iako ih većina u posljednje dvije godine (od istraživanja) nije bila niti na jednom stručnom usavršavanju te da ne dobiva podršku od Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja (NCVVO, 2010).

Stavovi su učitelja o obrazovanju Roma ispitani u istraživanju koje je provedeno u jednoj osnovnoj školi i dječjem vrtiću u Belom Manastiru. Stavovi ispitani u istraživanju su bili uglavnom pozitivni. Autori su objasnili da su ispitanici imali mnogo prilika za kontakt s Romima i stvarali pozitivna mišljenja o određenoj grupi. Ipak, istraživanje je pokazalo da dio učitelja i odgojitelja i dalje gaji određene predrasude prema Romima, posebno prema životnim navikama Roma (prosjačenje, rađanje većeg broja djece zbog iskorištavanja i sl.). Ono što zabrinjava je činjenica da je dio učitelja izrazio kako Romi ne bi trebali biti ravnopravni u društvu kao i da ne mogu obogatiti druge kulture svojom. Iako je pomak vidljiv u rezultatima, i dalje je broj učitelja i odgojitelja koji imaju predrasude prevelik (Mlinarević, Kurtović, Svalina, 2015).

5.3. Uzorak

Istraživanje je provedeno na studentima Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – odsjek Čakovec, a obuhvaćeni su studenti od prve do pete godine. U istraživanju je sudjelovalo 133 studenata (N=133). Također, istraživanje je provedeno i u četiri različite osnovne škole, a u istraživanju su sudjelovale četiri učiteljice (N=4).

5.4. Metoda provođenja istraživanja, postupci i instrumenti

U više je dana tijekom akademske godine ispitano 133 studenata. Studentima su podijeljene ankete, a ispunjavanje ankete je bilo u potpunosti dobrovoljno i anonimno. Istraživanje se među studentima odvijalo u prostorijama Učiteljskog fakulteta u Čakovcu. Studenti su bili anketirani u većim grupama.

Također, u više su dana tijekom školske godine ispitane četiri učiteljice. Učiteljice su bile intervjuirane. Intervjui su se odvijali individualno u prostorijama škole u trajanju od petnaestak minuta po ispitaniku. Sudjelovanje je bilo dobrovoljno. Ispitanicima je bilo rečeno da će se odgovori koristiti samo u svrhu istraživanja i pisanja diplomskog rada te da im je zajamčena anonimnost. Zbog lakšeg i pouzdanijeg prijepisa odgovora, ispitanici su pristali da se intervju snima, a snimke su kasnije izbrisane.

Prikupljeni su podaci analizirani kvalitativnom i kvantitativnom metodologijom koje ujedno pružaju i mogućnost temeljitijeg objašnjenja i fleksibilnosti pri prikupljanju podataka (Anderson, 2005; Creswell, 2012; Dubovicki i Topolovčan, 2020a; Dubovicki i Topolovčan, 2020b; Gorard i Taylor, 2004; Matijević i Topolovčan, 2017; Topolovčan, 2016, 2017; Yates, 2004). Kvalitativna metodologija je neizbježno interpretativna i odvija se u četiri stadija. Prvo je bitno napraviti prirodne smislene cjeline, a zatim slijedi klasifikacija, kategorizacija i rangiranje. Treći stadij je strukturiranje priče (opisuje sadržaj) i četvrti stadij je interpretacija podataka (Cohen i sur., 2007).

5.4.1. Anketa

Za provedbu istraživanja je korištena anketa. Svi su ispitanici odgovarali na ista pitanja. Anketa je bila podijeljena u dva dijela. U prvom su dijelu ispitanici morali označiti koja su godina studija, a drugi se dio sastojao od dva tipa pitanja: studenti su morali označiti (na linearnom mjerilu) stupanj svog slaganja ili neslaganja s pojedinim tvrdnjama i odgovoriti na tri pitanja s ponuđenim odgovorima.

Tvrdnje u anketi su sljedeće:

1. Volio/voljela bih imati Rome u svom budućem razredu.
2. Neću ostavljati bez nadzora svoje osobne stvari u razredu u kojem ima Roma.
3. Većini Roma poklanjaju se ocjene samo da nekako završe osnovnu školu.
4. S romskim učenicima je lako raditi.
5. Bez problema bih zvao/zvala, ukoliko postoji neki problem, roditelje romske djece na razgovor u školu.
6. Rome treba poticati da u školi i u slobodno vrijeme govore hrvatskim standardnim jezikom.
7. Rome treba opomenuti kada u školi govore romskim jezikom.
8. Romski pomagači u nastavi bili bi dobar uzor i poticaj romskim učenicima.

Pitanja u anketi su sljedeća:

1. Koje osobine najčešće vežete uz romske učenike?
2. Koju ocjenu u školi, po Vašem mišljenju, najčešće dobivaju romski učenici?
3. Treba li Romima u školi omogućiti učenje romskog jezika?

5.4.2. Intervju

Za provedbu je istraživanja korišten intervju, a pitanja korištena u istraživanju su sljedeća:

1. Koliko godina radite u učionici kao učiteljica?
2. Jeste li u svim generacijama imali barem jednog Roma u razredu?
3. Volite li raditi s Romima?
4. Kakvi su Romi učenici, kakva je njihova osobnost i kakve su im ocjene?
5. Poklanjaju li se ocjene Romima?
6. Imaju li pretežito Romi prilagođene programe? Jesu li Romi često ponavljajući razreda?
7. S kojom djecom je lakše raditi? S kojim roditeljima je lakše raditi?
8. Zovete li bez problema romske roditelje na individualne razgovore? Odazivaju li se romski roditelji na sastanke i individualne razgovore?
9. Imate li više pozitivnih ili negativnih iskustva s Romima?
10. Možete li ukratko prepričati neko iskustvo?
11. Ostavljate li svoje osobne stvari bez nadzora u razredu u kojem ima Roma?
12. Kojim jezikom govore Romi u školi? (pod odmorom, grupnim radovima, pod nastavom)
13. Treba li opominjati i opomenete li Rome, ako tokom nastave pričaju na romskom jeziku?
14. Što mislite o romskom jeziku kao nastavnom predmetu u školi?
15. Smatrate li da su Romima potrebni romski suradnici u nastavi? Bi li oni njima bili dobar poticaj?
16. Imate li kakvu poruku za buduće učitelje?

Svi su ispitanici ženskog roda. Sve su učiteljice odgovarale na ista pitanja o stanju na razini razreda, ali i škole. Svaka je učiteljica odgovarala iz svoje perspektive o stanju Roma u razredu/školi. Od četiri učiteljica, tri su učiteljice razredne nastave, a jedna je učiteljica njemačkog jezika i predaje njemački u nižim i višim razredima.

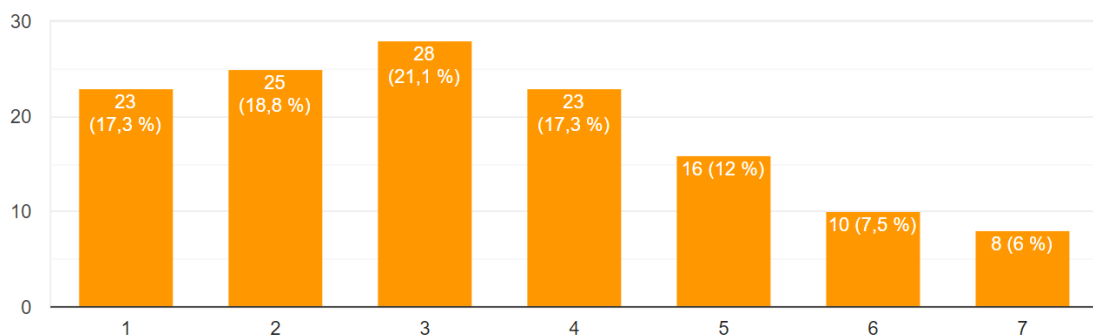
5.5. Rezultati i rasprava

Za početak, u anketi se od studenata tražilo da upišu godinu studija. Željelo se postići da studenti budu što više iskreni i zbog toga im se nisu postavljala druga identifikacijska pitanja, željela se osigurati anonimnost. U anketi je sudjelovalo ukupno 133 ispitanika (N=133), a od toga su 14 ispitanika na prvoj godini studija, 10 ispitanika na drugoj godini, 27 ispitanika na trećoj godini, 37 ispitanika na četvrtoj i 45 ispitanika na petoj godini studija. Učiteljicama je za početak postavljeno pitanje: „*Koliko godina radite u učionici kao učiteljica?*“. Jedna učiteljica ima četrnaest godina radnog iskustva, druga 20, treća 12 i pol, a četvrta ima 30 godina radnog iskustva. Učiteljice kažu da na početku radnog staža nisu imale Rome u svojim razredima i da se broj Roma zadnjih nekoliko godina počeo znatno povećavati.

Zatim je slijedila tvrdnja: „*Volio/voljela bih imati Rome u svom budućem razredu.*“. Studenti su morali označiti jedan broj na ljestvici od 1 do 7 (1 označuje potpuno neslaganje s tvrdnjom, 7 označuje potpuno slaganje s tvrdnjom). 23 ispitanika (17,3%) je odgovorilo da uopće ne bi voljeli imati Rome u svom razredu. U *Grafu 1.* možemo vidjeti da je 25 ispitanika (18,8%) odgovorilo brojem 2 na ljestvici, a time su rekli da ne bi voljeli imati Rome u svom razredu. 28 ispitanika (21,1%) odgovorilo je brojem 3 i time su iskazali da nagingju tome da ne bi voljeli imati Rome u svom razredu. Više od polovine ispitanih studenata, njih 76 (57,2%), je reklo da ne bi voljelo imati Rome u svom razredu. 23 (17,3%) je onih koji su odgovorili brojem 4 na ljestvici (zlatna sredina), a time su nam rekli da su neodlučni i da ne nagingju ni jednoj strani. U manjini su oni koji bi voljeli imati Rome u svom razredu. 5, 6 ili 7 na ljestvici zaokružilo je tek 34 studenata (25,5%). Tek nekoliko ispitanih, njih osmero (6%), su odgovorili brojem 7 na ljestvici i time rekli da bi u potpunosti voljeli imati Rome u svom razredu.

Graf 1. Volio/Voljela bih imati Rome u svom budućem razredu.

133 odgovora

S druge je strane učiteljicama bilo postavljeno pitanje „*Volite li raditi s Romima?*“. Sve četiri učiteljice odgovorile su da vole raditi s Romima, a jedna je dodatno pojasnila da su joj Romi potvrda koliko dobro ona radi svoj posao. Učiteljice su imale dodatno postavljeno pitanje u kojem su nas zanimala njihova iskustva s Romima. Jedna učiteljica kaže da ima podjednaki broj pozitivnih i negativnih iskustava, jedna kaže da ima uglavnom pozitivna iskustva, a preostale dvije imaju više negativnih iskustava s Romima.

„Imala sam jednu učenicu, kojoj sam ujedno bila i razrednica, koja je cijelu osnovnu školu bila odlikašica. Pomagala joj je i općina i škola, organizirali smo kojekakve akcije prikupljanja novaca da joj omogućimo da sudjeluje u izletima, uvijek je imala potporu i za odjeću i za pribor, za apsolutno sve. Na kraju osmog razreda, uz pomoć mene kao razrednice i načelnika općine, omogućili smo učenici da dobije stipendiju i upiše srednju školu. Usred prve godine srednje škole učenica se odlučila svojevóljno udati i napustiti školu.“

„O negativnim iskustvima mogla bih pričati cijeli dan. Imam negativnih iskustva s romskim roditeljima koji znaju doći u školu i prijetiti roditeljima i dobro znaju svoja prava, ali ne znaju svoje obaveze i dužnosti. Često ne podmiruju djeci troškove obrazovanja, ne vode brigu o tome da im djeca imaju potreban školski pribor. Imala sam često posla s agresivnim Romima. Jedno negativno iskustvo sam doživjela s jednom mamom Romkinjom. Ta mama je zanemarivala svoju djecu, više njih su bili učenici naše škole. Mi smo kao škola odgovorili na zahtjev Centra za socijalni rad, poslali smo svoje mišljenje u kojem smo opisali način na koji se roditelji brinu o svojoj djeci. Uskoro nakon toga imali smo roditeljski sastanak i ta mama je mene napala pred svim roditeljima verbalno, jer su joj u Centru pročitali naše izvješće od riječi do riječi.“

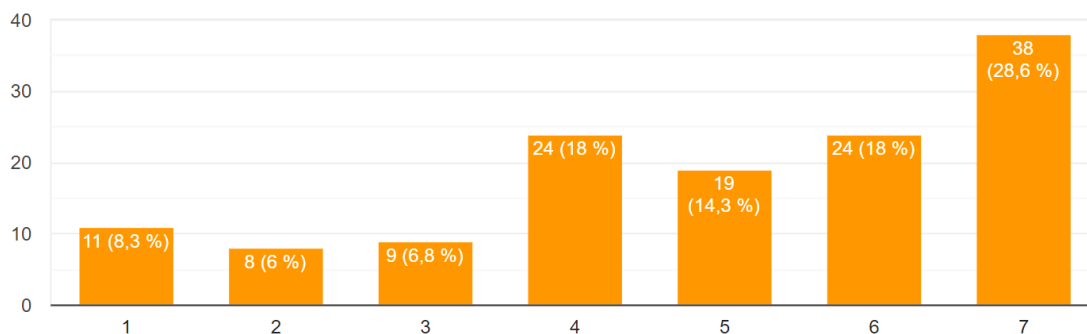
„Jedno dijete često zaboravlja ili nema potreban školski pribor, ja ne znam, dijete kaže da je zaboravilo. I sad dijete nema pribor koji nam je potreban za rad i za koji sam rekla da ga moraju donijeti na neki određeni dan u školu. Dijete kaže da je zaboravilo i ja mu kažem da sutra donese pribor i neka si zapiše da ne zaboravi opet. Dijete nema ni drugi dan pribor, ni treći dan i tako nema nema nema. Nazovem ja onda roditelje i kažem da nam je taj pribor potreban, a oni mi odgovore da su kupili pribor, a djeca su ga valjda izgubila. Uvijek neko natezanje, pribora nema i takvih primjera je jako puno.“

„Imam učenika u razredu koji je jako marljiv i angažiran. Ako treba donijeti zemlju na nastavu, on će je donijeti, on će je negdje naći. Ako treba donijeti plodove jeseni, on će ih donijeti. On će sve pronaći, on će se prvi javiti da mjeri sa mnom učionicu, da pomaže meni oko sprava, jako je suradljiv.“

Iduća je tvrdnja za studente bila: „*Neću ostavljati bez nadzora svoje osobne stvari u razredu u kojem ima Roma.*“. U Grafu 2. možemo vidjeti da je tek 11 ispitanika (18,3%) odgovorilo da će bez problema ostavljati svoje osobne stvari u razredu u kojem ima Roma. Najviše je onih koji su odgovorili brojem 7 na ljestvici, što znači da njih 38 (28,6%) u potpunosti neće ostavljati bez nadzora svoje stvari u razredu u kojem ima Roma. U prosjeku je veći broj onih koji nagnju tome da neće ostavljati svoje stvari bez nadzora u razredu u kojem ima Roma (60,9%).

Graf 2. Neću ostavljati bez nadzora svoje osobne stvari u razredu u kojem ima Roma.

133 odgovora

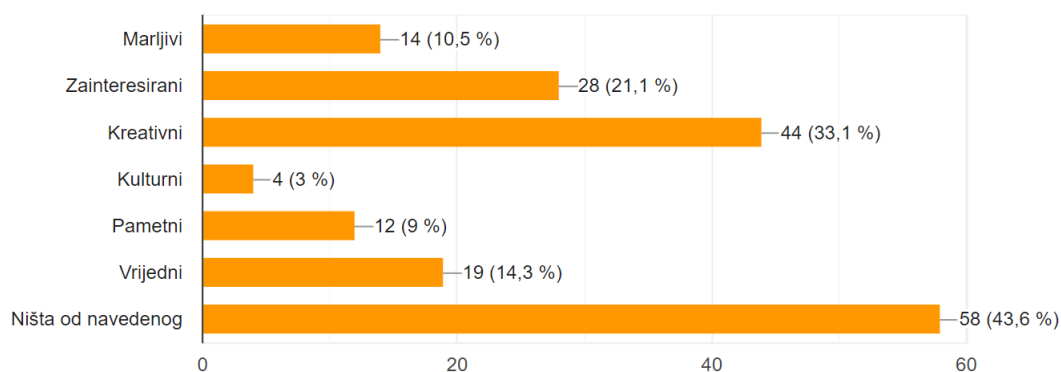
Učiteljice su na pitanje „*Ostavljate li svoje osobne stvari bez nadzora u razredu u kojem ima Roma?*“ odgovorile iduće, tri od četiri ispitanih ostavlja svoje osobne stvari, jedna ih ne ostavlja nikad, a razlog tome su negativna iskustva s krađom (od strane Roma, ali i od strane ostalih učenika). Jedna je učiteljica, koja je odgovorila da ostavlja stvari bez nadzora u razredu u kojem ima Roma, rekla da joj se u posljednjih 15 godina dogodila samo jedna krađa. Radilo se o jednoj višebojnoj bojici. Bojicu je uzela djevojčica Romkinja iz učiteljičine pernice, ali je tu bojicu dala svom bratu iz drugog razreda. Sva su djeca u razredu imala takve bojice. Učiteljica je kupila Romima iste takve bojice. Imala je i učiteljica jednu takvu bojicu u svojoj pernici i njena bojica je nestala. Kasnije je učiteljica otkrila da ju je uzela jedna Romkinja i dala svom bratu. Učiteljica gleda na to kao na čin nesebičnosti, brigu za brata. Ona smatra da nije u redu to što je napravila ta djevojčica i da je nakon toga u razredu obavila razgovor o krađi. Ispričala je još jedno iskustvo s krađom. Učiteljičina kći i djevojčica Romkinja (iz prethodne priče) pohađale su istu školu. Jednog dana je ta djevojčica Romkinja ukrala rukavice učiteljičinoj kćeri. Učiteljica je to znala, ali nije pokretala nikakve sankcijske postupke. Djevojčica Romkinja je

dolazila zimi, po snijegu, biciklom u školu i nije imala rukavice. Učiteljica nije imala srca poduzeti nešto oko te krađe.

Studenti su zatim odgovarali na pitanje: „*Koje osobine najčešće vežete uz romske učenike?*“. Bilo je moguće odabrati više ponuđenih odgovora. U *Grafu 3.* je vidljivo da su bili ponuđeni pozitivni odgovori tj. pozitivne osobine. No, 58 ispitanika (43,6%) odlučilo je odabrati ponuđeni odgovor „*Ništa od navedenog*“. 44 ispitanika (33,1%) smatra da su Romi kreativni, a najmanje je onih koji smatraju da su Romi kulturni (4 (3%)).

Graf 3. Koje osobine najčešće vežete uz romske učenike?

133 odgovora

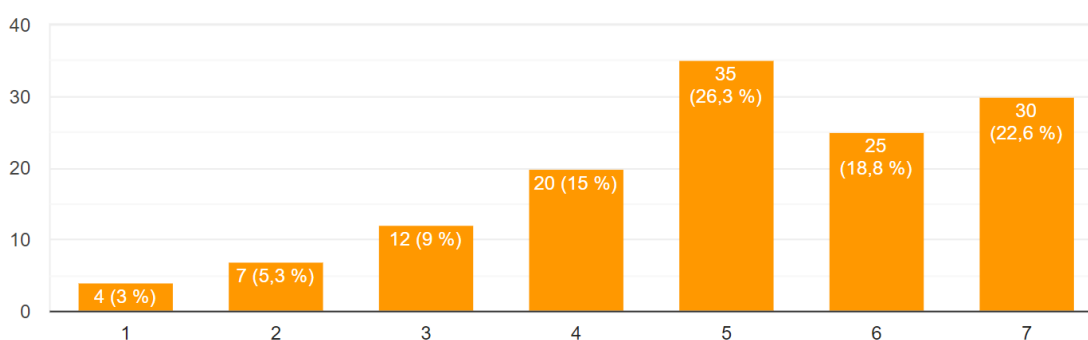

Učiteljicama je bilo postavljeno pitanje: „*Kakva je osobnost Roma?*“. Jedna kaže da ne može generalizirati, smatra da su Romi različiti i da ima onih koji su izuzetno loši u ponašanju, ima onih koji imaju strašnu volju da nešto naprave i sretni su kada ih se pohvali. Ima onih koji uopće ne žele surađivati na nikakav način, a ima i onih koji su izuzetno dobri učenici i karakterno jako dobre osobe. Druga učiteljica smatra da su Romi različiti i da su često glazbeno i likovno talentirani. Treća je učiteljica iznijela svoje mišljenje da Romi znaju biti agresivni, ali često su i povučeni. Djevojčice su te koje su povučnije. Marljivi su i trude se. Četvrta tvrdi da su Romi nesebični, pomalo neodgovorni (neodgovornost proizlazi iz njihovih životnih situacija), druželjubivi, vjerni i skromni.

U idućem su koraku studenti morali iskazati svoje slaganje ili neslaganje sa slijedećom tvrdnjom: „*Većini Roma poklanjaju se ocjene samo da nekako završe osnovnu školu.*“. Najviše je onih koji su odgovorili brojem 5 na ljestvici (35 ispitanih, 26,3%). U *Grafu 4.* možemo vidjeti da je općenito više onih ispitanika koji nagnju slaganju s ponuđenom tvrdnjom. Broj 5, 6 ili 7 na ljestvici pritisnulo je 90 ispitanika (67,7%). Samo 4 ispitanika (3%) smatra da se ocjene uopće ne poklanjaju Romima.

Graf 4. Većini Roma poklanjaju se ocjene samo da nekako završe osnovnu školu.

133 odgovora

Učiteljice su upitane poklanjaju li se ocjene Romima. Samo je jedna učiteljica rekla da ona ocjene ne poklanja i da pokušava naučiti dijete barem za ocjenu dovoljan (2). Ostale učiteljice kažu da Romima poklanjaju ocjene, a time ih žele motivirati da završe školu i da se nastave školovati. Jedna učiteljica kaže da je manje štete, ako se djetetu da veću ocjenu.

Iduće pitanje bilo je „*Koju ocjenu u školi, po Vašem mišljenju, najčešće dobivaju romski učenici?*“. Studenti su u najvećem postotku (njih 63, 47,4%) odgovorili da je to ocjena dobar (3), a zatim slijedi ocjena dovoljan (2) (62 ispitanika, 46,6%). 5 ispitanika (3,8%) smatra da Romi dobivaju najčešće ocjenu nedovoljan (1), a samo 3 ispitanika (2,3%) smatra da dobivaju najčešće ocjenu vrlo dobar (4). Nitko od ispitanih ne smatra da Romi dobivaju najčešće ocjenu odličan (5).

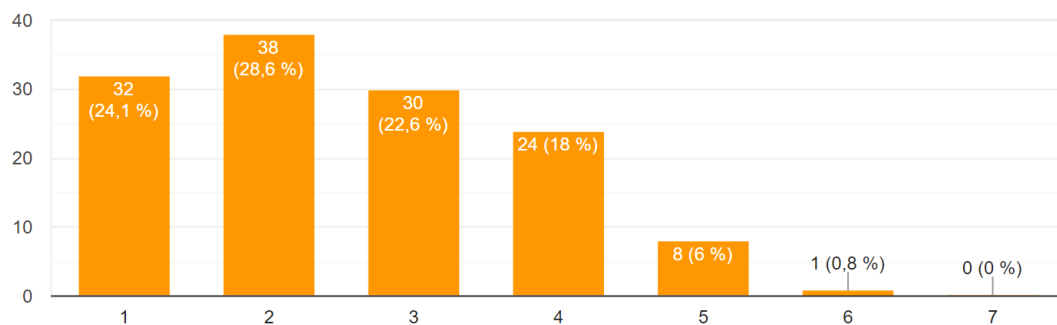
Dvije od četiri ispitanih učiteljica kažu da su Romi prosječno dobri učenici i da je, ako zbrojimo sve odlikaše i sve slabije učenike, najčešća ocjena koju Romi dobivaju dobar (3). Jedna učiteljica tvrdi da su Romi vrlo dobri učenici i da je najviše vrlo dobrih (4), a jedna učiteljica smatra da su Romi ispodprosječni i da im je najčešća ocjena dovoljan (2). Svaka od ispitanih učiteljica kaže da su Romi učenici za koje se većinom rade prilagođeni programi. Dvije

učiteljice tvrde da su Romi pretežito ponavljači razreda, a preostale dvije kažu da njihove škole nemaju mnogo ponavljača, a razlog tome je to što je Romima lakše završiti školu s prilagođenim programom. Jedna učiteljica smatra da bi bilo puno više učenika ponavljača, ali politika škole je takva da ih ne „ruši“ i da se ne zamjera roditeljima.

Nadalje, uslijedila je iduća tvrdnja: „S romskim učenicima je lako raditi.“. U Grafu 5. možemo vidjeti da 100 ispitanika (75,3%) naginje neslaganju s tvrdnjom, tj. smatraju da s romskim učenicima nije lako raditi. 24 (18%) je neodlučnih, a samo 9 ispitanika (6,8%) odabralo je broj 5 ili 6 na ljestvici i time ukazali da smatraju da je relativno lako raditi s Romima. Nitko od ispitanih ne smatra da je raditi s Romima u potpunosti lako (nitko nije odabrao broj 7 na ljestvici).

Graf 5. S Romskim učenicima je lako raditi.

133 odgovora

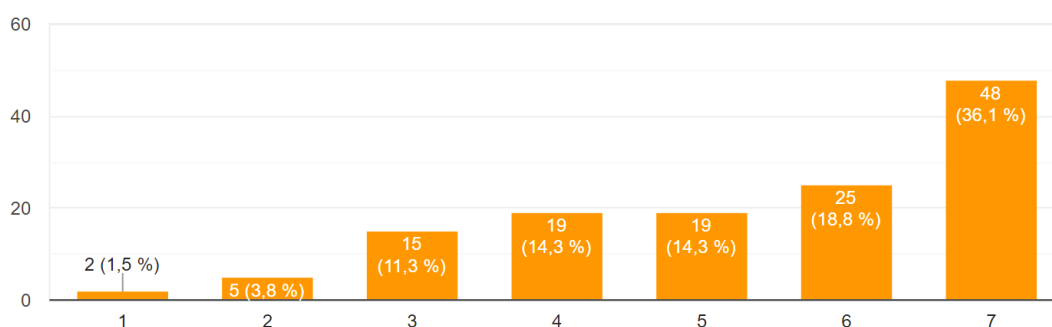

Tri od četiri ispitanih učiteljica smatra da je s romskom djecom puno teže raditi, a jedna kaže da je to individualno pitanje i da nema pravila. Dvije učiteljice tvrde da je s romskim roditeljima teže raditi, jedna kaže da je s romskim roditeljima lakše raditi, a jedna smatra da je to isto individualno pitanje. Najčešće se radi o roditeljima koji nemaju osnovnoškolsko obrazovanje i ne mogu svojoj djeci pomoći kod kuće s zadaćom, nemaju razvijene higijenske i radne navike i zbog toga je puno teže općenito raditi s Romima.

U idućoj tvrdnji se željelo saznati bi li studenti bez problema zvali, ukoliko bi postojao neki problem, romske roditelje na razgovor u školu. U *Grafu 6.* možemo vidjeti da je najviše onih ispitanika (48, 36,1%) koji su odgovorili da bi u potpunosti bez problema pozvali romske roditelje na razgovor. Dvoje ispitanika (1,5%) imalo bi problem pozvati romske roditelje na razgovor u školu tj. u potpunosti se ne slažu s tvrdnjom.

Graf 6. Bez problema bih zvao/zvala, ukoliko postoji neki problem, roditelje romske djece na razgovor u školu.

133 odgovora

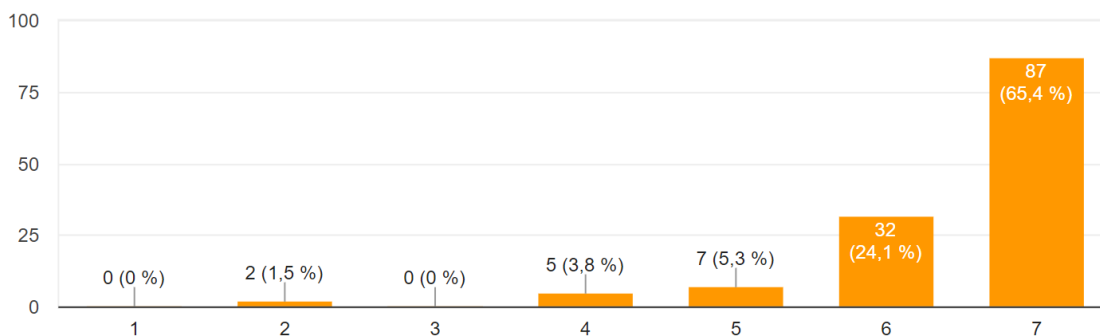

Tri učiteljice tvrde da nemaju problema pozvati romske roditelje na individualni razgovor ili sastanak, a jedna učiteljica kaže da ovisi o čemu moraju razgovarati. Jedna je imala dosta neugodnih iskustava s romskim roditeljima. Sve su se učiteljice složile da se romski roditelji često ne odazivaju na sastanke i individualne razgovore, a razlog tome su problemi s prijevozom i čuvanje druge djece.

Iduće su se dvije tvrdnje odnosile na jezik. Prva tvrdnja je glasila „*Rome treba poticati da u školi i u slobodno vrijeme govore hrvatskim standardnim jezikom.*“, a druga „*Rome treba opomenuti kada u školi govore romskim jezikom.*“. U *Grafu 7.* je vidljivo da 87 ispitanih (65,5%) smatra da u potpunosti (broj 7 na ljestvici) treba Rome poticati da u školi i u slobodno vrijeme govore hrvatskim standardnim jezikom. 39 ispitanih (29,4%) naginje da ih treba poticati na govorenje hrvatskim jezikom, petero je neodlučnih (3,8%), a samo je dvoje (1,5%) koji ne smatraju da ih se treba poticati (broj 2 na ljestvici) na govor hrvatskim standardnim jezikom. U *Grafu 8.* je vidljivo da studenti u najvećem broju smatraju da Rome treba opomenuti kada u školi govore romskim jezikom, 91 ispitanik (68,4%) naginje tvrdnji da ih treba opomenuti. Samo je 27 (20,3%) onih koji ne smatraju da ih treba opominjati.

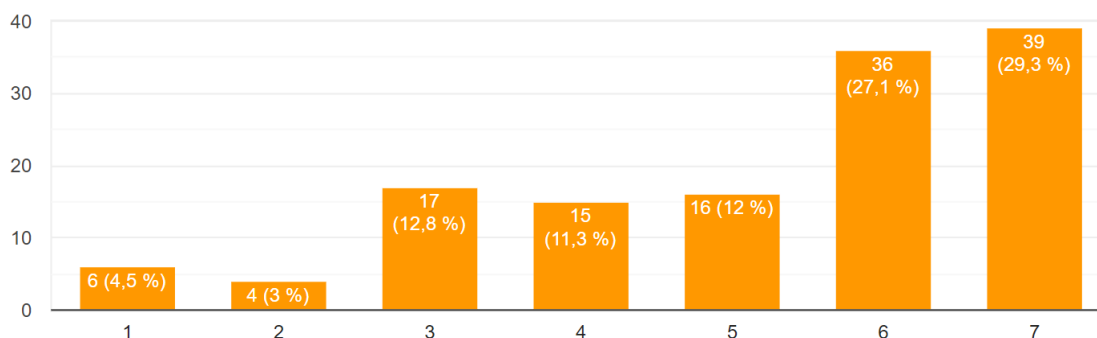
Graf 7. Rome treba poticati da u školi i u slobodno vrijeme govore hrvatskim standardnim jezikom.

133 odgovora

Graf 8. Rome treba opomenuti kada u školi govore romskim jezikom.

133 odgovora

S druge strane, učiteljicama su postavljena pitanja: „Kojim jezikom govore Romi u školi? (pod odmorom, grupnim radovima, pod nastavom)“ i „Trebali li opominjati i opomenete li Rome, ako tokom nastave pričaju na romskom jeziku?“. Ispitane učiteljice tvrde da pod nastavom Romi govore hrvatskim standardnim jezikom, a ponekad (pod tjelesnim ili kada su u pitanju grupni radovi) im se dogodi da kažu koju riječ na romskom. Pod odmorima, kada su Romi u grupi, često govore romski. Jedna učiteljica smatra da se djeca imaju pravo izražavati na svom materinjem jeziku i da im ga ne treba zabraniti. Sve ispitane učiteljice opominju Rome, ako za vrijeme nastave počnu govoriti na romskom jeziku. Jedna učiteljica je nadodala da se to ne odnosi samo na Rome, već i na one koji koriste dijalekt tijekom sata.

Studenti su bili pitani treba li Romima omogućiti učenje romskog jezika. U *Grafu 9.* možemo vidjeti da je 109 ispitanika (82%) odgovorilo da bi trebalo omogućiti Romima učenje romskog jezika, ali da bi ga trebalo uvesti kao izborni predmet. Samo 11 ispitanika (8,3%) odgovorilo je da se romski jezik ne treba uvoditi u škole.

Graf 9. Treba li Romima u školi omogućiti učenje romskog jezika?

133 odgovora

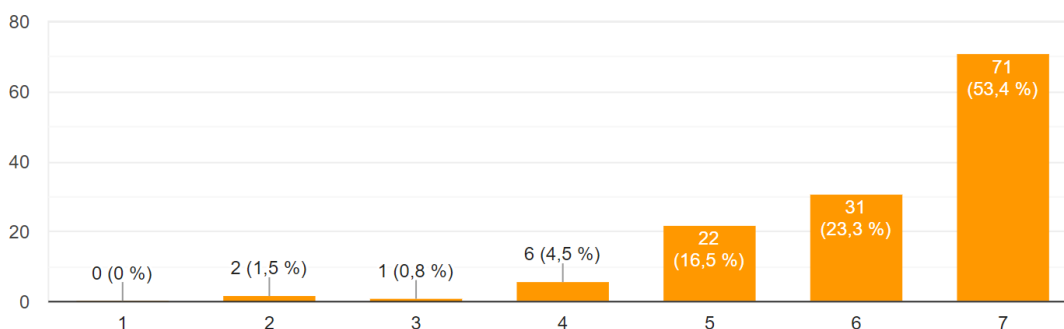
Svaka od ispitanih učiteljica kaže da bi bilo dobro da se probaju objediniti romske riječi i da se napravi jedinstveni jezik koji bi se onda mogao uvesti u škole. Smatraju da bi bilo poželjno imati romski jezik u školama u kojima prevladavaju Romi. Bilo bi jako teško izvesti tako nešto, ali i svakako poželjno jer se više ni Romi međusobno ne razumiju. Treba njegovati svaki jezik i ne treba pustiti da romski jezik izumre. Jedna učiteljica bi željela da postoje odjeljenja gdje bi onda Romi imali kompletnu nastavu na romskom jeziku.

Sljedeća tvrdnja odnosila se na romske pomagače u nastavi. Studenti su morali izraziti svoje slaganje ili neslaganje s tvrdnjom: „*Romski pomagači u nastavi bili bi dobar uzor i poticaj romskim učenicima.*“. U *Grafu 10.* je vidljivo da 71 ispitanik (53,4%) smatra da bi romski pomagači u nastavi u potpunosti bili dobar uzor i poticaj romskim učenicima, a čak 124 ispitanika (93,2%) naginje slaganju s postavljenom tvrdnjom.

Graf 10. Romski pomagači u nastavi bili bi dobar uzor i poticaj romskim učenicima.

133 odgovora

Jedna od ispitanih učiteljica smatra da ne bi bilo nikakve razlike između romskog suradnika i nekog hrvatskog suradnika. Kaže da onaj Rom koji želi učiti, učiti će bez obzira imao on romskog pomagača ili ne. Ostale ispitanice slažu se da bi bilo korisno da Romi imaju romske pomagače jer bi na taj način uspostavili bolju komunikaciju s Romima. Jedna učiteljica tvrdi da joj se često čini da ju djevojčica Romkinja, koja je odlična učenica, ne razumije baš i u tom slučaju bi romski suradnici bili vrlo korisni u nastavi.

Za kraj nekoliko poruka od učiteljica za buduće učitelje:

„Trebate imati puno strpljenja za Rome, pokušajte shvatiti njihovu kulturu, pristupajte im otvoreno i bez predrasuda. Sva djeca prolaze kroz iste razvojne faze koje utječu na ponašanje i samo zato jer su Romi ne znači da su loši. Njihovi životni uvjeti su često vrlo loši i ponekad ih radi toga ne možete osuđivati za njihovo ponašanje.“

„Ako nemate strahovito puno ljubavi prema djeci, strahovito puno strpljenja, živaca i želje da žrtvujete svoje slobodno vrijeme, nemojte to raditi, nemojte biti učitelji.“

„Ovo je prekrasan posao, ako imaš čelične živce. Morate voljeti ovaj posao i biti spremni napredovati kao osobe.“

„Oslobodite se svih mogućih predrasuda i prihvatite Rome. Rad s Romima je velik izazov, ali i potvrda koliko dobro radimo. Potrudite se da Romi imaju bolji život. Ovo sad što ću reći je jako bitno. Najviše uspjeha sam imala s Romima kad je jedna učiteljica u mirovini u sklopu jednog projekta išla po kućama raditi s Romima domaću zadaću. Onda su se i mame bojale njezinog dolaska i potrudile su se dovesti kuću u red i osigurati im radno mjesto. Ta su djeca dolazila u školu s napisanim domaćim zadaćama, razvijali su radne navike i ta su djeca postizala jako dobre rezultate. Trebalo bi se više takvih projekata pokretati. Također, socijalni radnici bi više trebali komunicirati s učiteljima. Dobro je dok su tate u zatvoru, mame onda upravljaju financijama i puno više se brinu o svojoj djeci i da im ništa ne nedostaje. Svi moramo nešto učiniti i nešto pokrenuti i poboljšati život Roma.“

6. ZAKLJUČAK

Ovim se istraživanjem nastojalo odgovoriti na pitanja razlikuju li se mišljenja učitelja (s dugogodišnjim iskustvom rada u školi) i budućih učitelja (studentata) u svezi Roma i ima li više razlika ili sličnosti u razmišljanjima. Možemo zaključiti da ima više sličnosti u razmišljanjima učitelja i budućih učitelja. Iskazali su slična mišljenja o osobnosti romskih učenika. Sličnosti su se pokazale u polju ocjenjivanja, a kao rezultat je ocjena dobar (3). Nadalje, studenti u većini smatraju da se Romima poklanjaju ocjene, a učiteljice su priznale da to stvarno i je tako. Učiteljice kažu da su to poticajne ocjene i da se manje štete napravi ako se da malo veća ocjena. Obje strane u većini kažu da bi bez problema zvali romske roditelje na razgovor u školu. Studenti i učiteljice su se složili da s Romima nije baš lako raditi. Učiteljice smatraju da treba puno strpljenja, nadanja, razumijevanja i rada. Poručuju studentima da se pokušaju osloboditi svih mogućih predrasuda. Složili su se da Rome treba poticati na govorenje hrvatskim standardnim jezikom i da ih treba opomenuti, ako tokom nastave počnu govoriti na romskom jeziku. Također, obje strane smatraju da bi bilo dobro napraviti jedinstveni romski jezik i plan i zatim ga uvesti u škole u kojima prevladavaju Romi i da bi bilo dobro da Romi imaju romske suradnike u nastavi. Učiteljice kažu da bi romski suradnici u nastavi znatno olakšali i njima i učenicima jer se često događa da romski učenici nešto ne razumiju zbog jezične barijere.

U dvije tvrdnje tj. u dva pitanja pokazale su se razlike u razmišljanjima između učiteljica i budućih učitelja. Zabrinjavajuće je da budući učitelji u većini ne bi voljeli imati Rome u svom razredu. Više od polovine ispitanih studenata, njih 76 (57,2%), reklo je da ne bi voljelo imati Rome u svom razredu. S druge strane svaka od ispitanih učiteljica voli raditi s Romima i imati ih u svom razredu jer kažu da im je to izazov, ali i potvrda da svoj posao rade dobro. Također, neslaganja vidimo i u pitanju ostavljanja svojih osobnih stvari u razredu. Učiteljice su u većini odgovorile da nemaju problema ostaviti svoje osobne stvari u Razredu u kojem ima Roma, a budući učitelji su u većini odgovorili da neće ostavljati svoje stvari bez nadzora. Što je tome razlog? Imaju li naši budući učitelji nekih predrasuda kojih se moraju riješiti prije nego zakorače u razred?

Nažalost, okolina nas je naučila da budemo osobe pune predrasuda. Predrasude su dio našeg društva i naših života i to je nešto što naučimo od naše obitelji i od naše zajednice, od ljudi koji nas okružuju. Ljudi najčešće opažaju negativne strane romskog života i romske kulture i zbog toga se formiralo opće loše mišljenje o Romima. Često se smatra da su Romi prljavi ljudi, kradljivci, neradnici i lažljivci. Možda naši budući učitelji podliježu ovim mišljenjima. Učitelji su vođeni iskustvom, a ne „*rekla-kazala*“. Učitelji imaju mnogo iskustva u radu s Romima, puno vremena su proveli s njima i možda iz tog razloga se dogodila ova razlika u mišljenjima između učitelja i budućih učitelja.

Od nekoliko studenata dobila sam povratnu informaciju da im je anketa bila teška iz razloga jer su shvatili koliko predrasuda imaju. Nekoliko njih mi je reklo da oni nemaju predrasude, jer znaju da su Romi loši učenici i loše osobe, a vode se iskustvom iz vremena svog osnovnoškolskog obrazovanja, kada su im Romi bili prijatelji ili možda bolje rečeno neprijatelji u razredu. Također, nekoliko njih se nasmijalo i reklo kakve sam to osobine stavila da opišu Rome.

Dragi studenti, pročitajte poruke učiteljica i oslobodite se predrasuda!

7. LITERATURA

- Anderson, G. (2005). *Fundamentals of educational research*. London: Falmer Press.
- Bagić, D. i suradnici (2014). *Romska svakodnevnica u Hrvatskoj: Prepreke i mogućnosti za promjenu*. Zagreb, UNICEF.
- Cohen, L., Manion, L., Morris. K. (2007). *Metode istraživanja u obrazovanju*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Čačić, K. (2012). *Uloga učitelja/razrednika u promicanju prava na obrazovanje učenika Roma u osnovnoj školi*. Zagreb, Hrvatsko pedagoško društvo, str. 49-55.
- Dubovicki, S. i Topolovčan, T. (2020a). *Methodological and Thematic Trends: A Case Study of Two Pedagogical Journals in Croatia*. U: A. Lipovec, J. Batič i E. Kranjec (Ur.), *New Horizons in Subject-Specific Education/Research Aspects of Subject-Specific Didactics* (str. 159-180). Maribor: University of Maribor, University Press.
- Dubovicki, S. i Topolovčan, T. (2020b). *Through the looking glass: methodological features of research of alternative schools*. *Journal of Elementary Education*, 13(1), 55-71.
- Gorard, S i Taylor, C. (2004). *Combining methods in educational and social research*. Berkshire: Open University Press.
- Horvat, A. (2009). *Segregacijom do integracije*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 46, 2/2009., (str 443- 472).
- Hoblaj, P. (ur.) (2008). *Ravnopravan pristup Roma kvalitetnom odgoju i obrazovanju: izvještaji o praćenju 2007.* (Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Slovačka). Zagreb: Institut Otvoreno društvo = Open society institute.
- Hrvatić, N. (1996). *Romi u interkulturalnom okružju*. *Društvena istraživanja*, Zagreb, god. 5, br. 5-6(25-26), str. 913–933.
- Hrvatić, N., (2004). *Romi u Hrvatskoj: od migracija do interkulturalnih odnosa*. Zagreb, Filozofski fakultet u Zagrebu, str. 367.-385.
- Hrvatić, N., (2005). *Kako žive hrvatski Romi*. Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 179.-198.

- Hrvatić, N., (2014). Novi put – Nevo drom - Nove Kalja: Interkulturalni pristup odgoju i obrazovanju Roma u Hrvatskoj. Pitomača-Zagreb, Filozofski fakultet u Zagrebu.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=53315> (pristupljeno 15.4.2021.).
- Lapat, G., Šlezak, H. (2011). The Roma students' perception of the importance of education. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*. 6, str. 81.-93.
- Matijević, M. i Topolovčan, T. (2017). *Multimedijska didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Mlinarević, V., Kurtović, A., Svalina, N. (2015). Stavovi učitelja o Romima u odgoju i obrazovanju. U: Mlinarević, V., Brust Nemet, M., Bushati, J., ur., *Obrazovanje za interkulturalizam: Položaj Roma u obrazovanju*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera. Str. 117-139.
- Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja (2010). *Analiza rezultata istraživanja provedenog u sklopu projekta „Pristupačnije i kvalitetnije obrazovanje Roma u Republici Hrvatskoj“*. Zagreb: NCVVO.
- Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011. godine. Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- Posavec, K. (2000). Sociokulturalna obilježja i položaj Roma u Europi: Od izгона do integracije. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 9, str. 229.-250.
- Pučko otvoreno učilište Korak po korak (2014a). *Tko sam ja? Pitanje grupnog i osobnog identiteta*. Zagreb, Zaklada za razvoj civilnog društva.
- Romi.hr (2019). Svjetski dan Roma. Preuzeto 19.5.2021.: <https://romi.hr/vijestirnv/hrvatska/svjetski-dan-roma> .
- Škiljan, F., Babić, D., (2014). Romi u Podravini i Međimurju i uključenost u hrvatsko društvo: od predrasuda i stigmatizacije do socijalne distance i diskriminacije (empirijsko istraživanje - intervjui). Zagreb, Institut za migracije i narodnost, str. 141.-157.
- Šikić-Mićanović, L., Vojak, D., Gelger-Zeman, M. (2015). *Socijalno uključivanje djece Roma: Izvještaj za Hrvatsku*. Zagreb, Puško otvoreno učilište Korak po korak.
- Štambuk, M., (2000). Romi u društvenom prostoru Hrvatske. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja* 9, str. 197.-210.

- Topolovčan, T. (2016). Art-Based Research of Constructivist Teaching. *Croatian Journal of Education*, 18(4), 1141-1172.
- Topolovčan, T. (2017). Utemeljena teorija u istraživanjima odgoja i obrazovanja. S. Opić, B. Bognar i S. Ratković (Ur.), *Novi pristupi metodologiji istraživanja odgoja* (str. 129-149). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- UNICEF (2015). *Socijalno uključivanje djece Roma. (RECI+). Izvještaj za Hrvatsku*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Korak po korak.
- Vlada Republike Hrvatske (2019). *Izvješće o provedbi Nacionalne strategije za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, za 2018. godinu*. Zagreb.
- Vlada Republike Hrvatske (2020). *Izvješće o provedbi Akcijskog plana za provedbu Nacionalne strategije za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, za 2019. i 2020. godinu, za 2019. godinu*. Zagreb.
- Vlada Republike Hrvatske, Nacionalni program za Rome - odgoj i obrazovanje, preuzeto 20.5.2021.: <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/ostvarivanje-prava-romske-nacionalne-manjine/nacionalni-program-za-rome/odgoj-i-obrazovanje/391> .
- Vlada Republike Hrvatske, *Izrada Nacionalnog plana za uključivanje Roma 2021. - 2027.*, preuzeto 20.5.2021.: <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/izrada-nacionalnog-plana-za-ukljucivanje-roma-2021-2027/973> .
- Vojak, D., Kovačević, N., (2017). *Romi u hrvatskim zemljama u 14. i 15. stoljeću*. Zagreb, br. 1/2017, str. 47 – 54.
- Yates, L. (2004). *What does good education research look like? Situating a field and its practice*. Berkshire: Open University Press.

8. PRILOZI

8.1. Transkript intervjuja

1. Koliko godina radite u učionici kao učiteljica?

ISP.1: „Kao učiteljica radim već četrnaest godina.“

ISP.2: „U školi radim već 20 godina kao učiteljica.“

ISP.3: „Radim 12 i pol godina.“

ISP.4: „Ovo mi je 30a godina.“

2. Jeste li u svim generacijama imali barem jednog Roma u razredu?

ISP.1: „Uvijek je bio barem jedan Rom u razredu. Učestalo se broj Roma povećava.,,

ISP.2: „Prvih godina radnog staža nisam imala Rome u razredu. Imam ih u posljednjih desetak godina i njihov se broj stalno povećavao.“

ISP.3: „Nisam imala u svakoj generaciji Rome. Radila sam na područnim školama, tamo je bilo manje romskih učenika, a sada u matičnoj školi ih ima više. Općenito je više Roma u školama u odnosu na prije.“

ISP.4: „Imam Rome unazad 15 godina. Jedno vrijeme se povećavao broj Roma, a sad se smanjuje.“

3. Volite li raditi s Romima?

ISP.1: „Volim raditi s Romima.“

ISP.2: „Volim raditi s Romima jednako kao i s drugom djecom.“

ISP.3: (Nakon duge stanke) „Volim raditi sa svima.“

ISP.4: „Da, volim. Oni su mi potvrda radim li svoj posao dobro.“

4. Kakvi su Romi učenici, kakva je njihova osobnost i kakve su im ocjene?

ISP.1: „Ne mogu generalizirati. Imaju učenika Roma koji su izuzetno loši u ponašanju, a intelektualno su odlični učenici. Zna se desiti da takvi učenici ne žele koristiti svoje intelektualne sposobnosti. S druge strane ima učenika Roma koji su vrlo intelektualno slabi, a imaju strašnu volju da nešto naprave i sretni su kada ih se pohvali. Imaju onih koji uopće ne žele surađivati na nikakav način, a ima i onih koji su izuzetno dobri učenici i karakterno jako dobre osobe. Ako zbrojimo sve odlikaše i sve lošije učenike, onda smo na zlatnoj trojci kao najčešćoj ocjeni.“

ISP.2: „Romi su različiti, često su glazbeno i likovno talentirani. Romi su djeca koja dolaze u školu s nekim svojim životnim navikama koje se razlikuju od životnih navika ostale djece. Romi, uglavnom, nemaju razvijene radne navike, često u školu dolaze neuredni i nemaju razvijene nikakve higijenske navike. Iako polaze jednu godinu predškolskog odgoja, većina ih ne dolazi

redovito i to je njima daleko premalo vremena da bi se pripremili za školu kao što su pripremljena ostala djeca. To je jedan od razloga zašto dolaze u školu sa slabijim predznanjem od ostale djece. Radu ne pristupaju dovoljno odgovorno niti djeca niti roditelji. Često se radi o djeci koja imaju slabije intelektualne sposobnosti, a možda je tome uzrok to što se brakovi sklapaju unutar obitelji. Prosječna ocjena Roma u našoj školi smatram da je dvojka.“

ISP.3: „Romi znaju biti agresivni, ali često su i povučeni. Djevojčice su te koje su povučene. Marljivi su i trude se. Što se tiče ocjena, svakako su ispod prosjeka. Moji učenici sada zavrijedili bi prosječnu ocjenu 3.“

ISP.4: „Romi su nesebični, pomalo neodgovorni, ali to je više zbog njihovih životnih situacija, druželjubivi su, vjerni i skromni. Romi znaju imati jako dobre ocjene, ali i jako loše. Kod mene su uglavnom vrlo dobri učenici. Ovako općenito gledajući situaciju u cijeloj školi rekla bih da su dobri.“

5. Poklanjaju li se ocjene Romima?

ISP.1: „Daju se poticajne ocjene, želi ih se motivirati da završe školu i da se nastave školovati.“

ISP.2: „Ne znam rade li to ostali učitelji, ali kod mene se ocjene ne poklanjaju. Potrudim se naučiti Rome barem za dvojku.“

ISP.3: „Često puta, ako je dijete na granici, dam veću ocjenu. Smatram da je tako manje štete. Često se Romima progleda kroz prste.“

ISP.4: „Da, poklanjaju se. Ovaj moj Rom u razredu bi trebao ponavljati razred, ali neće, jer se trudio. Poklonim ocjene ponekad.“

6. Imaju li pretežito Romi prilagođene programe? Jesu li Romi često ponavljajući razreda?

ISP.1: „Rekla bih da je odnos 40% naprama 60%, Romi zauzimaju većinu, za njih se češće izrađuju prilagođeni programi. U našoj školu su Romi upravo ti učenici koji najčešće moraju ponavljati neki razred. Bilo bi puno više učenika ponavljajuća, ali politika škole je takva da se ne zamjeramo roditeljima. To vam je tako nažalost.“

ISP.2: „Da, Romi su učenici koji većinom imaju prilagođene programe i zbog toga nemamo mnogo ponavljajuća. S prilagođenim programom im je lakše završiti razred.“

ISP.3: „Da, rekla bih da su Romi većinom ti učenici koji imaju prilagođene programe i zbog toga nemamo puno ponavljajuća.“

ISP.4: „Da i da.“

7. S kojom djecom je lakše raditi? S kojim roditeljima je lakše raditi?

ISP.1: „Nema pravila. To je individualno od roditelja do roditelja i od učenika do učenika.“

ISP.2: „S romskim učenicima i romskim roditeljima je puno teže raditi. Radi se o roditeljima koji nemaju osnovno obrazovanje, ne mogu svojoj djeci pomoći doma, nemaju razvijene niti higijenske niti radne navike i zbog toga je puno teže raditi s Romima.“

ISP.3: „S romskim učenicima je teže raditi i s romskim roditeljima je teže raditi.“

ISP.4: „Lakše je raditi s romskim roditelja, a teže je raditi s romskom djecom.“

8. Zovete li bez problema romske roditelje na individualne razgovore? Odazivaju li se romski roditelji na sastanke i individualne razgovore?

ISP.1: „Da, nemam problema s njima porazgovarati. Odazivaju se, ali otegotne okolnosti su im prijevoz i nemogućnost dolaska zbog čuvanje druge djece.“

ISP.2: „Ovisi o čemu moramo razgovarati, imala sam dosta negativnih iskustva s romskim roditeljima. Neki se odazivaju, neki ne. Često im je problem prijevoz.“

ISP.3: „Zovem ih bez problema na razgovor. Imam iskustva gdje se romski roditelji uvijek odazovu, a imam i iskustva gdje se rijetko odazovu.“

ISP.4: „Da, nemam problema s njima. Na individualne razgovore mi se često odazivaju, a na roditeljske sastanke baš ne. Obično imaju malu djecu koju moraju čuvati, problem im je i prijevoz. Često dolaze biciklima. Evo sad pada kiša vani i da je danas roditeljski sastanak sigurno ne bi došli.“

9. Imate li više pozitivnih ili negativnih iskustva s Romima?

ISP.1: „Podjednako imam i pozitivna iskustva i negativna iskustva.“

ISP.2: „Više imam negativnog iskustva s Romima.“

ISP.3: „Imam više negativnih iskustva.“

ISP.4: „Ja imam uglavnom pozitivna iskustva s Romima.“

10. Možete li ukratko prepričati neko iskustvo?

ISP.1: „Imala sam jednu učenicu, kojoj sam ujedno bila i razrednica, koja je cijelu osnovnu školu bila odlikašica. Pomagala joj je i općina i škola, organizirali smo kojekakve akcije prikupljanja novaca da joj omogućimo da sudjeluje u izletima, uvijek je imala potporu i za odjeću i za pribor, za apsolutno sve. Na kraju osmog razreda, uz pomoć mene kao razrednice i načelnika općine, omogućili smo učenici da dobije stipendiju i upiše srednju školu. Usred prve godine srednje škole učenica se odlučila svojevóljno udati i napustiti školu.“

ISP.2: „O negativnim iskustvima mogla bih pričati cijeli dan. Imam negativnih iskustva s romskim roditeljima koji znaju doći u školu i prijetiti roditeljima i dobro znaju svoja prava, ali ne znaju svoje obaveze i dužnosti. Često ne podmiruju djeci troškove obrazovanja, ne vode brigu o tome da im djeca imaju potreban školski pribor. Imala sam često posla s agresivnim Romima. Jedno negativno iskustvo sam doživjela s jednom mamom Romkinjom. Ta mama je

zanemarivala svoju djecu, više njih su bili učenici naše škole. Mi smo kao škola odgovorili na zahtjev Centra za socijalni rad, poslali smo svoje mišljenje u kojem smo opisali način na koji se roditelji brinu o svojoj djeci. Uskoro nakon toga imali smo roditeljski sastanak i ta mama je mene napala pred svim roditeljima verbalno, jer su joj u Centru pročitali naše izvješće od riječi do riječi.“

ISP.3: „Jedno dijete mi često zaboravlja ili nema potreban školski pribor, ja ne znam, dijete kaže da je zaboravilo. I sad dijete nema pribor koji nam je potreban za rad i za koji sam rekla da ga moraju donijeti na neki određeni dan u školu. Dijete kaže da je zaboravilo i ja mu kažem da sutra donese pribor i neka si zapiše da ne zaboravi opet. Dijete nema ni drugi dan pribor, ni treći dan i tako nema nema nema. Nazovem ja onda roditelje i kažem da nam je taj pribor potreban, a oni mi odgovore da su kupili pribor, a djeca su ga valjda izgubila. Uvijek neko natezanje, pribora nema i takvih primjera je jako puno.“

ISP.4: „Imam učenika u razredu koji je jako marljiv i angažiran. Ako treba donijeti zemlju na nastavu, on će je donijeti, on će je negdje naći. Ako treba donijeti plodove jeseni, on će ih donijeti. On će sve pronaći, on će se prvi javiti da mjeri sa mnom učionicu, da pomaže meni oko sprava, jako je suradljiv.“

11. Ostavljate li svoje osobne stvari bez nadzora u razredu u kojem ima Roma?

ISP.1: „Ponekad ih ostavljam, ali inače ih nosim sa sobom. To mi je više stvar navike. Imali smo slučajeva da su nam bile ukradene stvari, ali to je bilo i od strane naše djece i od strane Roma.“

ISP.2: „Ne ostavljam stvari bez nadzora. Imam više negativnih iskustva u razredu vezanih za krađu, ali nisu uvijek Romi bili krivi.“

ISP.3: „Da, ostavljam ih. Do sada nisam imala nikakvih slučajeva krađe.“

ISP.4: „Da, ostavljam ih. U ovih 15 godina mi se dogodila samo jedna krađa. Radilo se o jednoj bojici koja ima više boja u sebi. Uzela mi ju je jedna djevojčica iz pernice, ali je tu bojicu dala svojem bratu iz drugog razreda. Djeca su u razredu imala takve bojice i hvalili su se njima, a ja sam primijetila da Romi gledaju te bojice onako malo s tugom u očima, jer oni to nemaju. Kupila sam njima ja te bojice i dala sam im. Imala sam i ja jednu takvu bojicu u svojoj pernici, a moja bojica je nestala i ja sam sad probala otkriti krivca za to. Poslije sam otkrila da mi ju je uzela jedna Romkinja i dala svoj bratu. Gledam na to kao na njihovu nesebičnost. Ja sam to sebi objasnila kao brigu za brata. Nije u redu to što je napravila i obavili smo nakon toga razgovor o krađi. Moja kćer je išla u ovu školu i ta ista djevojčica je i njoj ukrala rukavice. Ja sam to znala, ali nisam pokretala uopće to pitanje. Govorila sam općenito o krađi. Curica je dolazila zimi po snijegu na biciklu u školu i nije imala rukavice. Nisam imala srca ništa poduzeti oko te krađe.“

12. Kojim jezikom govore Romi u školi? (pod odmorom, grupnim radovima, pod nastavom)

ISP.1: „U školi za vrijeme nastave govore hrvatskim standardnim jezikom, pod odmorom često koriste romski jezik, a za vrijeme grupnih radova na nastavi često znaju pričati romskim jezikom, a ja ih onda opomenem.“

ISP.2: „Na nastavi forsiram da se govori standardni književni jezik. Djeca ga moraju usvojiti. Zna se dogoditi da oni ponekad nešto kažu na romskom. Djeca se imaju pravo izražavati na svom materinjem jeziku i nije u redu im ga zabraniti, ali moramo poticati da se čim više koriste hrvatskim jezikom.“

ISP.3: „Govore hrvatskim jezikom, ali znalo se dogoditi da pod tjelesnim pričaju romski i misle da ih ne čujem. Pod odmorima se redovno dovikuju na romskom jeziku.“

ISP.4: „U školi govore književnim jezikom, ali kada se međusobno druže govore romskim jezikom, ali to smo se dogovorili da govore kada nije prisutan netko tko njihov jezik ne razumije. Romski jezik treba svakako njegovati“

13. Treba li opominjati i opomenete li Rome, ako tokom nastave pričaju na romskom jeziku?

ISP.1: „Opomenem ih da se u školi govori hrvatskim standardnim jezikom. To se ne odnosi samo na Rome, to se odnosi i na učenike koji koriste dijalekt tokom sata. Opominju se i jedni i drugi, nema razlike.,,

ISP.2: „Da, opominjem ih.“

ISP.3: „Opominjem ih. U školi želim da se govori hrvatskim standardnim jezikom i želim da ih ja razumijem što govore, a i druga djeca da ih isto razumiju.“

ISP.4: „Opominjem ih, a razlog tome je da ih drugi učitelji i učenici ne razumiju.“

14. Što mislite o romskom jeziku kao nastavnom predmetu u školi?

ISP.1: „Mislim da nema potrebe da se uvodi romski jezik kao nastavni predmet u škole. Uopće nisam za to. Postoje manjine koje imaju nastavu na svom jeziku, recimo Slovaci u Slavoniji imaju svoju slovačku školu i kompletna nastava je na slovačkom. Slažem se da postoje odjeljenja gdje bi onda Romi imali kompletnu nastavu na romskom jeziku, ali da romski jezik samo zbog nekolicine bude kao predmet u školi s time se ne slažem.“

ISP.2: „Mislim da je romski jezik teško uvesti u škole. Kada bi se napravio neki plan i objedinile njihove riječi, bilo bi poželjno imati ga u školi u kojoj prevladavaju romski učenici. Kod nas u školi to nije slučaj i mislim da onda nema potrebe za takav potez.“

ISP.3: „Imali smo Dan Roma u razredu i rekla sam dvjema Romkinjama da mi pripreme desetak riječi na romskom da ih svi zajedno naučimo. Njih dvije se nisu mogle dogovoriti kako se nešto kaže. Oni imaju jako puno narječja i trebalo bi to sve nekako objediniti i napraviti jedan jezik i tada bi bilo super da Romi imaju romski jezik u školi kao predmet.“

ISP.4: „Ja sam svakako za da se proba napraviti neki plan i da se proba uvesti romski jezik u škole u kojima ima dosta Roma.“

15. Smatrate li da su Romima potrebni romski suradnici u nastavi? Bi li oni njima bili dobar poticaj?

ISP.1: „Smatram da ne bi bilo nikakve razlike između romskog suradnika i nekog hrvatskog suradnika. Onaj Rom koji želi učiti, učiti će bez obzira imao on romskog pomagača ili ne. Onaj Rom koji ne želi učiti, njemu ni romski pomagač neće biti poticaj.“

ISP.2: „Da, svakako. Romski suradnici potječu iz romske zajednice i oni najbolje poznaju njihove običaje i smatram da bi uspostavili bolju komunikaciju s Romima i njihovim roditeljima.“

ISP.3: „Mislim da bi bilo dobro da imamo romske suradnike u nastavi za romsku djecu. Vjerojatno bi romski suradnici bili bolja motivacija romskoj djeci. Često mi se čini da me djevojčica Romkinja, koja mi je super učenica inače, ne razumije baš i u tom slučaju bi nam romski suradnici bili vrlo korisni u nastavi.“

ISP.4: „Da!“

16. Imate li kakvu poruku za buduće učitelje?

ISP.1: „Trebate imati puno strpljenja za Rome, pokušajte shvatiti njihovu kulturu, pristupajte im otvoreno i bez predrasuda. Sva djeca prolaze kroz iste razvojne faze koje utječu na ponašanje i samo zato jer su Romi ne znači da su loši. Njihovi životni uvjeti su često vrlo loši i ponekad ih radi toga ne možete osuđivati za njihovo ponašanje.“

ISP.2: „Ako nemate strahovito puno ljubavi prema djeci, strahovito puno strpljenja, živaca i želje da žrtvujete svoje slobodno vrijeme, nemojte to raditi, nemojte biti učitelji.“

ISP.3: „Ovo je prekrasan posao, ako imaš čelične živce. Morate voljeti ovaj posao i biti spremni napredovati kao osobe.“

ISP.4: „Oslobodite se svih mogućih predrasuda i prihvatite Rome. Rad s Romima je velik izazov, ali i potvrda koliko dobro radimo. Potrudite se da Romi imaju bolji život. Ovo sad što ću reći je jako bitno. Najviše uspjeha sam imala s Romima kad je jedna učiteljica u mirovini u sklopu jednog projekta išla po kućama raditi s Romima domaću zadaću. Onda su se i mame bojale njezinog dolaska i potrudile su se dovesti kuću u red i osigurati im radno mjesto. Ta su djeca dolazila u školu s napisanim domaćim zadaćama, razvijali su radne navike i ta su djeca postizala jako dobre rezultate. Trebalo bi se više takvih projekata pokretati. Također, socijalni radnici bi više trebali komunicirati s učiteljima. Dobro je dok su tate u zatvoru, mame onda upravljaju financijama i puno više se brinu o svojoj djeci i da im ništa ne nedostaje. Svi moramo nešto učiniti i nešto pokrenuti i poboljšati život Roma.“

8.2. Provedena anketa

Obrazovanje Roma u osnovnoj školi: usporedba mišljenja učitelja i budućih učitelja

Poštovani studenti Učiteljskog fakulteta u Čakovcu, obraćam Vam se sa zamolbom da popunite ovaj upitnik čiji je cilj prikupiti Vaša mišljenja i stavove vezane uz obrazovanje Roma u osnovnoj školi.

Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno i u cijelosti anonimno. Prikupljeni podaci bit će korišteni isključivo u svrhu pisanja diplomskog rada. Ispunjavanje upitnika traje nekoliko minuta.

Unaprijed zahvaljujem na Vašem ispunjavanju upitnika!

Dunja Miloradov
UFZG, Čakovec

*Obavezno

Godina studija *

1. godina
 2. godina
 3. godina
 4. godina
 5. godina

Volio/voljela bih imati Rome u svom budućem razredu. *

- 1 2 3 4 5 6 7
U potpunosti NE   U potpunosti DA

Neću ostavljati bez nadzora svoje osobne stvari u razredu u kojem ima Roma. *

- 1 2 3 4 5 6 7
U potpunosti se NE SLAŽEM   U potpunosti se SLAŽEM

Koje osobine najčešće vežete uz romske učenike? *

Možete označiti više odgovora.

- Marljivi
 Zainteresirani
 Kreativni
 Kulturni
 Pametni
 Vrijedni
 Ništa od navedenog

Većini Roma poklanjaju se ocjene samo da nekako završe osnovnu školu. *

1 2 3 4 5 6 7

U potpunosti se NE SLAŽEM   U potpunosti se SLAŽEM

Koju ocjenu u školi, po Vašem mišljenju, najčešće dobivaju romski učenici? *

nedovoljan 1

dovoljan 2

dobar 3

vrlo dobar 4

odličan 5

S romskim učenicima je lako raditi. *

1 2 3 4 5 6 7

U potpunosti se NE SLAŽEM   U potpunosti se SLAŽEM

Bez problema bih zvao/zvala, ukoliko postoji neki problem, roditelje romske djece na razgovor u školu. *

1 2 3 4 5 6 7

U potpunosti se NE SLAŽEM   U potpunosti se SLAŽEM

Rome treba poticati da u školi i u slobodno vrijeme govore Hrvatskim standardnim jezikom. *

1 2 3 4 5 6 7

U potpunosti NE TREBA POTICATI   U potpunosti TREBA POTICATI

Rome treba opomenuti kada u školi govore Romskim jezikom. *

1 2 3 4 5 6 7

U potpunosti se NE SLAŽEM   U potpunosti se SLAŽEM

Treba li Romima u školi omogućiti učenje Romskog jezika? *

Ne treba

Treba kao OBAVEZNI školski predmet

Treba kao IZBORNI školski predmet

Romski pomagači u nastavi bili bi dobar uzor i poticaj romskim učenicima. *

1 2 3 4 5 6 7

U potpunosti se NE SLAŽEM   U potpunosti se SLAŽEM

9. KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA

Dunja Miloradov rođena je 8.9.1996. godine u Koprivnici.

Živi u malom selu Legradu. Osnovnu školu završila je u Osnovnoj školi Legrad, nakon čega upisuje Gimnaziju Fran Galović u Koprivnici, opći smjer. Maturirala je 2016. godine i upisala Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu - odsjek Čakovec, smjer razredna nastava, modul: informatika. Razumije, govori i piše engleski i njemački jezik.

10. ZAHVALE

Zahvaljujem se svim studentima Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – odsjek u Čakovcu koji su sudjelovali u istraživanju, te dragim učiteljicama koje su strpljivo odgovarale na moja pitanja i pristale napraviti intervju.

Posebne zahvale upućujem mentoru diplomskog rada doc.dr.sc. Tomislavu Topolovčanu!

11. IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad pod nazivom „Obrazovanje Roma u osnovnoj školi: usporedba mišljenja učitelja i budućih učitelja“ izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristio drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)